

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SASTATĀMĀS VALODNIECĪBAS
UN TULKOŠANAS NODAĻA

Maģistra darbs
MUTISKĀ TULKOŠANA UN MEDIĀCIJA
INTERPRETING AND MEDIATION

Autore: **Guna Rasnača**

Studenta apliecības Nr. gr15006

Darba vadītājs: Dr. habil. philol. Andrejs Veisbergs

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Šis darbs ir par valodas lomu mediācijas procesā un tā veikšanu ar mutiskās tulkošanas palīdzību un par ar šādu praksi saistītajiem izaicinājumiem. Sākot ar ieskatu mutiskās tulkošanas teorijā un mediācijas teorijā, kas atklāj šo procesu galvenos elementus, tiek salīdzinātas šīs disciplīnas un konstatēta valodas lietojuma nozīme šajos abos procesos, kas ir galvenais apvienojošais elements. Saziņai un tātad mutiskam tulkojumam ir centrālā loma mediācijas procesa veiksmīga iznākuma nodrošināšanā. Katrā mediācijas procesa stadijā ir nepieciešams, lai mediācijas procesa dalībnieki viens otru saprastu. Mediācijas galvenie principi, kas ir paša pieņemts lēmums, neitralitāte un konfidencialitāte, nav īstenojami, ja puses nevar saprast viena otru. Valodas tulkošanas problēma mediācijas procesā nosaka nepieciešamību pieaicināt atbilstoši kvalificētus tulkus. Tulkam ir jābūt neitrālam. Mediatoram ir jāparedz papildu laiks mediācijas sesijai, lai notiktu pilnvērtīgs valodas lietojums, kas nodrošina ilgtspējīgu risinājumu procesa dalībniekiem.

Atslēgvārdi: mutiskā tulkošana, mediācijas process, komunikācijas stratēģijas mediācijā, kontakttulkošana, secīgā tulkošana, juridiskā tulkošana, starpsaziņa.

ABSTRACT

This paper focuses on the role of language in mediation process and conducting of it with the help of an interpreter and challenges in such practice. Beginning with an insight in theory of interpreting and the theory of mediation, that reveal main elements of these activities, the two disciplines are compared and the importance of the use of language in both processes, the main uniting element, is established. Communication and thus interpreting has the central role in successful mediation outcome. Each stage of mediation requires the participants to understand each other. The main principles of mediation: self-determination, impartiality, and confidentiality, cannot be upheld when participants are unable to understand one another. Language interpreting problem in mediation requires the use of professional properly trained interpreter services. The interpreter should be a neutral third party. The mediator should plan additional time in a session for thorough and accurate language interpretation to ensure satisfying and sustainable solutions for participants.

The key words: interpreting, mediation process, communication strategies in mediation, community interpreting, consecutive interpreting, legal interpreting, intercomprehension.

Saturs

IEVADS	5
1. MUTISKĀ TULKOŠANA	7
1.1.Mutiskās tulkošanas definīcija un teorijas	9
1.2.Mutiskās tulkošanas klasifikācija	14
1.3.Mutiskās tulkošanas stratēģijas	19
1.4.Tulkošanas ētika	21
1.5.Mediācija mutiskajā tulkošanā	24
1.6.Mutiskā tulkošana mediācijas procesā	25
2. MEDIĀCIJA.....	27
2.1. Mediācijas raksturojums.....	28
2.2. Mediācijas definīcija un teorētiskais raksturojums	30
2.3.Mediācijas process.....	36
2.4.Komunikācijas stratēģijas.....	38
2.5.Mediācijas process vairāk nekā vienā valodā.....	39
3. MUTISKĀS TULKOŠANAS MEDIĀCIJAS PROCESĀ IZPĒTE	42
3.1.Mediācijas procesa tulkošanas prakses pētījuma apraksts	42
3.2.Projekta <i>Understanding Justice</i> ietvaros veiktā pētījuma analīze	43
3.3.ASV zinātnieku veiktā pētījuma analīze	46
3.4.Situācijas Latvijā analīze	48
3.5.Ieteikumi un vadlīnijas	53
TĒZES	56
KOPSAVILKUMS.....	57
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	58

IEVADS

Visā pasaulē cilvēku dzīves caurvij konflikti un viena no progresīvām konfliktu risināšanas metodēm, kas pēdējās desmitgades laikā arī kļūst arvien populārāka arī Latvijā, ir alternatīvā konfliktu risināšanas metode – mediācija. Tas ir fenomens, kas skar visu pasauli, jo globalizācijas rezultātā savienības un sadarbības ir ne tikai vietēja mēroga, bet arī starptautiskas, tātad risinot starptautisku laulību vai starptautiskas ekonomiskās sadarbības rezultātā radušos konfliktus tiek izmantots mediācijas process, kas ir sarunu process, kurā var būt vajadzīgs mutvārdu tulkojums. To, ka šī joma ir aktuāla un ir attīstības ceļā, pierāda arī ES tiesiskais regulējums, proti, Eiropas parlamenta un padomes 2008. gada 21. maija Direktīva 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās. Tādējādi tiek veicināta mediācijas izmantošana un noregulēta mediācijas procesu veikšana pārrobežu strīdos. Un tieši pārrobežu strīdu mediācijas procesos lielākoties nevar iztikt bez mutiskās tulkošanas. Pētījuma tēmas aktualitāte attiecīgi izriet no tā, ka ir radusies jauna tulkošanas joma un lai tulkotu mediācijas procesā tas ir zināmā mērā jāapgūst.

Darba mērķis ir izstrādāt ieteikumus par mutisko tulkošanu mediācijas procesā. Vajadzība pēc šādiem ieteikumiem ir saistīta ar īpašo komunikācijas metodi, kuru mediācijas procesā lieto mediators konflikta risināšanas nolūkā. Piemēram, apzinātu pārfrāzēšanu, lai it kā tulkotu pušu teikto tādējādi atvieglot saziņu un veicinot pušu savstarpējo sapratni. Mediatora lomu palīdzot pusēm risināt konfliktu bieži pielīdzina tulkošanai. Ņemot vērā, ka šāda “tulkošana”, ko veic mediators ir būtiska mediācijas procesa sastāvdaļa, rodas jautājums par tulkotāja lomu šajā procesā, proti, vai tulkojumam ir jābūt precīzam, vai otrādi – arī tulkam ir jāpiemēro mediatora komunikācijas stratēģijas. Kā apvienot abus šos procesus, kāda ir to praktiskā norise un kā sagatavoties mediācijas procesa tulkošanai? Šādi ieteikumi būs noderīgi gan tulkiem, gan mediatoriem, gan attiecīgajām mācību iestādēm.

Lai sasniegtu darba mērķi, jāveic šādi uzdevumi:

- 1) izpētīt mutiskās tulkošanas definīciju un teorētisko raksturojumu, izpētīt mutiskās tulkošanas klasifikāciju un stratēģijas, analizēt mediāciju mutiskās tulkošanas kontekstā;
- 2) izpētīt mediācijas procesa definīciju un teorētisko raksturojumu, izpētīt mediācijas procesa komunikācijas stratēģijas, izpētīt risinājumus mediācijas procesa norisei, ja dalībnieki nerunā vienā valodā;
- 3) analizēt publicēto informāciju par mediācijas procesa mutiskās tulkošanas praksi ārvalstīs un pamatojoties uz intervijām iegūto informāciju par praksi Latvijā; izpētīt vadlīnijas un nosacījumus, kas tulkam ir jāzina par mediāciju; izstrādāt ieteikumus.

Maģistra darbu veido trīs daļas, kas pēc secības un saturiski atbilst iepriekš uzskaitītajiem pētījuma uzdevumiem.

Darba pirmajā daļā teorētiski pētīta un analizēta mutiskā tulkošana, salīdzināts dažādu autoru viedoklis par mutiskās tulkošanas definīciju, klasifikāciju un stratēģijām. Identificēti tulkošanas ētikas principi. Analizēta mutiskā tulkošana saistībā ar mediāciju.

Darba otrajā daļā analizēts mediācijas process, tā pazīmes un ieskats mediācijas teorijā, uz to raugoties no tulka viedokļa un precizējot kādas ir tulkam nepieciešamās pamatzināšanas par mediāciju, lai tulks varētu nodrošināt tulkojumu netraucējot mediācijas procesa mērķa sasniegšanai.

Praktiskajā daļā autore balstoties uz vairākiem ārvalstu pētījumiem analizējusi tulkošanu mediācijas procesā, veikusi individuālās intervijas ar mediatoriem, lai izpētītu un izstrādātu ieteikumus tulkiem par tulkošanu mediācijas procesā. Praktiskajā daļā ieskicētas paralēles starp tulku un mediatoru galvenajām profesionālās kvalifikācijas prasībām. Vērsta uzmanība uz šo profesiju galvenajām līdzībām, kur komunikācija ir galvenais līdzeklis mērķa sasniegšanai, proti, gan mediācijas, gan tulkošanas mērķi tiek sasniegti iztulkojot (tiesā un pārnestā nozīmē) komunikācijas dalībnieku teikto vēstījuma adresātam saprotamā veidā neatkarīgi no tā, vai komunikācija notiek vienā un tajā pašā valodā (vietējas mediācijas gadījumā), vai divās dažādās valodās (mutiskās tulkošanas gadījumā). Šajā daļā papildus prakses atspoguļošanai un ieteikumu izstrādei, tiek identificēts, vai šī ir joma, kurā nākotnē pieaugs nepieciešamība pēc profesionālu tulku pakalpojumiem, vai tomēr šī ir joma, kas attīstīsies kā tulku specializēšanās, kļūstot par īpašiem profesionāļiem – tulkiem mediatoriem, pēc analogijas ar juristu lingvistu specializāciju.

Pētījumā gaitā izmantotas metodes:

- 1) teorētiskās pētīšanas metode;
- 2) teorētiskās analīzes metode;
- 3) empīriskā metode, analizējot mutisko tulkošanu praksē;
- 4) kontrastīvā metode, salīdzinot teorijas analīzi un novērojumus, gan salīdzinot mutiskās tulkošanas un mediācijas procesus teorētiskā un praktiskā aspektā.

1. MUTISKĀ TULKOŠANA

Mutiskā tulkošana ir viena no senākajām cilvēka veiktajām darbībām, tā pastāv kopš saskarsmes starp dažādu valodu runātājiem. Taču par to nav liecību, jo pēc savas būtības šī darbība neatstāj konkrētas liecības – tā ir gaistoša un neredzama. Arī pētījumi par mutvārdu tulkošanas seno vēsturi ir visai ierobežoti. Domājams, ka tulkošanas sākumos tulks tulkoja abos virzienos. Senākais datējums ir apmēram 3000 gadu p.m.ē., jo no šī laika ir saglabājies seno ēģiptiešu hieroglifs ar nozīmi „tulks”¹.

Vēstures dati liecina par to, ka tulki bija nepieciešami gan Ēģiptē, gan senajā Grieķijā un Romā, par tulkiem tika izmantoti vergi, cietumnieki un dažādu jauktu tautību iedzīvotāji, lai tie varētu kalpot augstmaņiem un palīdzēt vadīt pārrunas vairākās valodās. Jau no vēstures liecībām var noprast, ka tulka ētikai un uzticamībai ir bijusi milzīga nozīme – tulkam ir bijusi iespaidīga vara un iespēja grozīt vai mainīt faktu un notikumu būtību interpretējot pēc savas saprašanas vai vēlmes. Vēsturiski tulki bija nepieciešami, lai palīdzētu noslēgt dažādus līgumus, vienošanās starp valstīm, valdību, iedzīvotājiem.

20.gadsimtā parādījās tulkošanas paveids: Konferenču tulkošana, līdz tam, kā liecina vēstures dati, diplomātiskajās sarunās kā starptautiskā valoda tikusi izmantota franču valoda, lielākoties tulki tika izglītoti un apmācīti tajās valstīs, kur franču valoda nebija cieņā – piemēram, austrumos, Konstantinopolē. Turpinājumā, rodoties vajadzībai tulkot konferences dažādās valodās, attīstījās sinhronā tulkošana un čuksttulkošana, ko izmantoja, ja konferencēs piedalījās pārstāvji, kuri neprata ne angļu, ne franču valodu, līdz ar to – katrai delegācijai konferences laikā bija pa tulkam, kurš tulkoja runu čukstus.

Līdz 90. gadiem mutiskās tulkošanas izplatība Latvijā bija ierobežota, jo latviešu – krievu valodas saziņā tulkojums parasti nebija vajadzīgs – un tās bija vadošās darba un sadzīves valodas, bet dzīvā saskarsme ar ārzemniekiem, kur būtu nepieciešama angļu vai vācu, vai cita valoda bija reta. Ar mutisko tulkošanu bieži vien nodarbojās gidī, ļoti reti notika kāda starptautiskas konferences, kurā tika nodrošināts tulkojums, jo pat ja tās notika – darba valoda bija krievu valoda. Latvijā arī tulka profesija ir samērā jauna. Latvijā pagaidām nav arī tulku sertifikācijas sistēmas, kā arī, tulka statuss netiek stingri regulēts, kā citās Eiropas Savienības valstīs².

Bez mutiskās tulkošanas šodien nav iespējams neviens plašāks starptautisks forums vai zinātnisks pasākums. Valoda nav tikai saziņas vai informācijas līdzeklis, tā ir

¹ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 10.lpp.

² Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 13.lpp.

kultūrmantojuma sastāvdaļa, mākslas izteiksmes līdzeklis un tilts starp paaudzēm, nacionālās identitātes un specifikas nesēja.

Tulkošanas mērķis ir veicināt sapratni starp kultūrām un valodu sistēmām, bieži tulkošanu veic mutiski un to sauc par mutisko tulkošanu, kas nozīmē - mutiska ziņojuma nodošanu no vienas valodas otrā. Mutiskās tulkošanas laikā tulks darbojas tiešā kontaktā ar runātāju un auditoriju, nododamo ziņojumu tulkojot uzreiz, turklāt, tulkam nav laika ilgstošām pārdomām, atbilstošāko terminu piemeklēšanai un labošanai. Mūsdienu tulkam jāpiemīt labām avota un mērķa valodu zināšanām, izteiktām komunikatīvām iemaņām, jāpārzina attiecīgā tematika, jāpiemīt vispārējām zināšanām, jābūt plašam vārdu krājumam un labai iztēlei.

Kopš neatkarības atgūšanas valodniecības jomā Latvijā attīstījusies jauna profesija jeb niša – mutiskā tulkošana. Tās veicējs ir tulks atšķirībā no rakstiskā tulkojuma veicēja – tulkotāja. Šī atšķirība plašākai sabiedrībai ne vienmēr ir skaidra, un tāpēc šo terminu lietojumā vēl vērojama liela nekoncekvence. Spēju atpazīt atšķirību starp tulku un tulkotāju sarežģītu dara arī tas, ka Latvijā nereti viens cilvēks piekopt abus amatus³. Darba dalīšana un specializācija pie mums vēl nav sasniegusi tādu līmeni kā Rietumos.

Latvijas neatkarības procesi piesaistīja ārzemnieku interesi, un arī latviešu valodas kā valsts valodas statusa atgūšana nozīmēja, kas saziņā arvien vairāk radās nepieciešamība pēc tulkiem. Latvijai atgūstot neatkarību, attīstoties attiecībām ar citām valstīm, ieplūstot ārzemju kapitālam, veidojoties kopuzņēmumiem, tulki ieguva sev normālā sabiedrībā ierasto vietu. Latvijā ar mutisko tulkošanu galvenokārt nodarbojās un arī tagad nodarbojas filologi – svešvalodu zinātnieki. Tam ir gan pozitīvā puse (labākas valodu zināšanas, profesionāla izglītība, valodas izjūta), gan negatīvā puse (virspusīgas zināšanas specifiskās sfērās.)

Mutiskās tulkošanas prasmju izveidošanai nepieciešama gan laba izglītība, gan pietiekama pieredze. Pasaulē pastāv atzītas tulku skolas Ženēvā, Parīzē, Vīnē, Londonā, Germersheimā u. c. Arī Latvijas Universitātē, Svešvalodu fakultātē kopš 1992. gada pastāv augstākā līmeņa maģistrantūras programma tulkošanā. Darbs tulkošanas jomā dod iespēju izvēlēties sev piemērotāko nodarbinātības veidu: speciālisti šajā jomā var strādāt kā līgumtulki vai algotie tulki. Tāpat darbu var veikt klātienē un attālināti. Tulku darba un tulkošanas procesa iespējas ir gandrīz neierobežotas – ir iespējas augt un attīstīties, apgūt papildus tulkošanas veidus, lai paplašinātu pakalpojumu sniegšanas klāstu. Tulki mūsdienās ir ļoti pieprasīti un labi atalgotas profesijas pārstāvji, gan Latvijā, gan citur pasaulē.

³ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 13.lpp.

1.1. Mutiskās tulkošanas definīcija un teorijas

Dažādi autori izvirzījuši definīcijas, kuras raksturo, kas ir tulkošana. Tā valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā atrodama šāda definīcija:

- tulkošana: vienā valodā (oriģinālvalodā vai avotvalodā) rakstītā vai runātā vārda, teksta satura, jēgas, domas (ieskaitot zemtekstus u. c.) izteikšana ar citas valodas (mērķvalodas jeb tulkojumvalodas) līdzekļiem⁴.

No šīs definīcijas ir saprotams, ka tulkošanas mērķis ir izteikt vienu un to pašu tekstu vairākās valodās, no kurām viena ir oriģinālvaloda un otra – mērķa valoda.

Savukārt grāmatā Konferenču tulkošana Veisbergs mutisko tulkošanu definē kā: ”... skaidrošanu, interpretēšanu..”, un paskaidro, ka mutisko tulkošanu no citiem tulkošanas paveidiem atšķir neatliekamība, steidzamība – jo mutiskā tulkošana notiek uzreiz, kā arī tulkojums mērķvalodā ir tūlītējs, bez iespējām to labot, pārskatīt, piedāvāt citu variantu vai interpretāciju.⁵

Autore secina, ka mutiskā tulkošana ir ļoti atbildīgs process, kuru veicot ir ļoti precīzi jāpārtulko dzirdētais teksts, pie tam, tas ir jādara nekavējoties, bez iespējas labot vēlāk, paskaidrot, kas tulkam uzliek ļoti nopietnu atbildību – gan par tulkoto teksta saturu, gan savlaicīgumu.

Zauberģa mācību līdzeklī tulkiem norāda, ka: „Tulkošana ir komunikācijas process, kura laikā tulkotājam būtu jāizpilda autora, pasūtītāja un lasītāja vēlmes. Pastāv neskaitāmas tulkošanas definīcijas, kuras ir atkarīgas no valodnieku pieejas. Vienkārši sakot, tulkošanu var definēt kā avotteksta atveidi mērķvalodā, kā to paredzējis autors (uz avotu orientēta pieeja) vai avotteksta atveide mērķvalodā saskaņā ar mērķtulkojuma nodomu, un to, ko sagaida mērķauditorija, kā arī ņemot vērā mērķkultūras īpatnības (uz mērķi orientēta pieeja). Vispārīgi runājot, mūsdienās tulkošana netiek uzskatīta par lingvistisku pārnesei, bet par komunikāciju starp dažādām kultūrām⁶”

Šis tulkošanas procesa skaidrojums parāda, ka visa pamatā tulkošana ir komunikācija starp pusēm, apmierinot to vajadzības saņemt informāciju atbilstošā kvalitātē, nepieciešamajā valodā.

Tulkošana ir tik sena, cik vien pastāv cilvēces pirmsākumi, interesants ir fakts, ka tikai Renesanses laikā profesors un vācu teologs Mārtiņš Lutērs (*Martin Luther*, 1483.-1546.g.)

⁴ Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca, 2007

⁵ Veisberģa A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 8.lpp

⁶ Zauberģa I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 4.lpp.

izteicis viedokli, ka tulkam ir jātulko tā, kā tiek runāts attiecīgajā mērķa valodā, nevis kā nosaka avota valoda. Savukārt Lutera laikabiedrs Roterdamas Erasmus (*Desiderius Erasmus Roterodamus*, 1469.-1536.g) norādījis, ka attiecībā uz tulkošanu svarīga ir teksta filoloģiski-vēsturiskā analīze, lai uztvertu valodas jēgu. „Tulkam un tulkotājam ir jāiedziļinās un jāanalizē teksts, ko viņš tulko. 19.gs izcilais vācu literāts un romantiķis Gēte (*Johann Wolfgang von Goethe*, 1749.-1832.g.) uzskatīja, ka tulkotājam jācenšas izprast svešās kultūras un valodu zīmes, tādejādi panākot pilnīgu vienotību ar oriģinālo tekstu. Interlineārais tulkojums ļauj tulkotāja darbam būt nevis vairs tikai tiltam, kas savieno lasītāju ar oriģinālu, bet gan jau pilnīgai pieejai oriģinālam. Tulkošanas attīstība ir kā centieni veidot jaunu Bābeli. Tulkošanai ir jāveicina sapratne starp kultūrām un valodu sistēmām”⁷.

Tulkošana ir veids kā nojaukt barjeras starp valodām, kultūrām un nācijām. Tulkošana ka mērķtiecīga darbība ir attīstījusies un pilnveidojusies, lai cilvēki varētu uzzināt vairāk, iziet ārpus savas valsts un valodas robežas.

Tulkojumzinātne kā pastāvīga akadēmiska disciplīna izveidojās 20.gs. astoņdesmitajos gados. Tulkošana vairs netiek uzskatīta par neizpētītu jomu, turklāt tā piesaista arvien vairāk dažādu jomu pētniekus. Ir izdots ievērojams skaits grāmatu, un pētniecība šajā disciplīnā kļūst ar vien aktīvāka. Tulkojumzinātne kā akadēmisks kurss ir kļuvusi populāra daudzās universitātēs visā pasaulē.⁸ Tulkotājam ir jābūt ne tikai lingvistiski kompetentam, ir jāspēj definēt un identificēt pasūtītāja vajadzības, vēlmes, jāspēj analizēt oriģināl tekstu, kā arī, jāpārziņa nozare.

Pehakers (*Pöchhacker*) mutisko tulkošanu, nošķirot no citiem tulkošanas veidiem, to definē galveno uzsvaru liekot uz tās tūlītējumu, kas nozīmē, ka mutiskā tulkošana notiek “šeit un tagad” to personu, kuras vēlas iesaistīties komunikācijā, šķērsojot valodas un kultūras barjeras, labā⁹. Autores ieskatā šī ir veiksmīga un kodolīga definīcija, jo atspoguļo galvenās mutisko tulkošanu raksturojošās pazīmes, proti, valoda, komunikācija un tūlītējums jeb neatliekamība.

Zauberga sniegusi savu definīciju terminam mutiskā tulkošana, apkopojot vairāku teorētiķu atziņas: „**Mutiskā tulkošana** (*interpreting*) termins, kas tiek lietots, lai apzīmētu runāta vēstījuma vai teksta mutisku tulkojumu. Mutiskās tulkošanas vēsture nav daudz dokumentēta, lai gan tiek atzīts, ka tā ir vecāka nekā rakstiskā tulkošana. Tā atšķiras no

⁷ Černy L., 2002, *Zwischen den Zeichen: Zur Geschichte der Übersetzungstheorie*. In: Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe; Joanna Best, Sylvia Kalina (Hrsg.); A. Francke Verlag, Tübingen und Basel, 12.lpp.

⁸ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 2.lpp.

⁹ Pochhacker F., 2004, *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, 10. lpp.

rakstiskās tulkošanas vairākos svarīgos aspektos. Pirmkārt, atšķiras nepieciešamās komunikācijas prasmes, jo tulkiem jābūt profesionālām saziņas personām. Otrkārt, tulkotājiem ir salīdzinoši neierobežotas iespējas veikt izmaiņas un uzlabojumus tulkojumā pirms gala versijas nodošanas pretstatā tulkiem, kuriem gala tulkojums jāsniedz “reālajā laikā” bez iespējas veikt izmaiņas”. Mutiskais tulkojums atšķirībā no rakstiska tulkojuma nav ne labojams, ne arī pārbaudāms. Svarīgi, ka mutiskās tulkošanas tulkiem savlaicīgi jāievāc jebkāda papildu informācija, kas varētu būt nepieciešama tulkošanas procesā. Mutiskās tulkošanas laikā tulkam jāreķinās ar to, ka nebūs iespējas jautāt pēc padoma kolēģiem vai meklēt papildus informāciju tulkošanas laikā. Bez tam, jāapzinās, ka, tulki ir procesa izpildītāji, kuri pastāvīgi pieņem neatgriezeniskus un tūlītējus lēmumus un uzņemas riskus, saistītus ar saziņu, ar to var pamatot, kāpēc tulki veicot amata pienākumus bieži vien izjūt paaugstinātu stresu. Vadoties no konteksta, kurā sastopami tulkojumi (kontakttulkošana, konferenču tulkošana, palīdzības tulkošana, tiesu tulkošana), vai pēc tulkojuma izpildāmā veida (sinhronā, konsekutīvā, čuksttulkošana, kontakttulkošana). Mutiskie tulkojumi tiek izšķirti pēc vairākiem veidiem. Termins “interpretācija” (*interpretation*) mutiskajai tulkošanai (*interpreting*) nereti tiek lietots kā ekvivalents, atsevišķi teorētiķi norāda, ka šo terminu šādā kontekstā nevajadzētu izmantot. Sevišķi svarīga šo terminu atšķirība ir tiesu tulkošanā, kur interpretācija ar mērķi “izteikt kāda izpratni par nozīmēm un nodomiem” ir darbība, no kuras tulkiem būtu jāizvairās¹⁰.

Analizējot sniegto Zaubergas definīciju mutiskajai tulkošanai, autore secina, ka mutiskā tulkošana ir saistīta ar lielāku izaicinājumu un atbildību, pirmkārt, tulkam ir jāstrādā reālā laikā, otrkārt, tulkam nav iespēju atgriezties pie kļūdas vai neprecizitātes, jo tulkošana notiek uzreiz, paralēli oriģinālajam tekstam. No definīcijas var secināt, ka tulkam ir jāpiemīt ļoti labām komunikatīvajām spējām, jāorientējas tulkojamajā tēmā, nozarē, ja nepieciešams, jāpārzina tēmas ietvaros tulkojamie termini. Autore piekrīt Zaubergas viedoklim, ka mutiskā tulkošana nav pielīdzināma interpretācijai, jo interpretēšana ir skaidrošana, bet tulkošana ir atveidošana, atkārtošana un pārņemšana, tomēr autore uzskata, ka šo atšķirīgo jēdzienu jaukšana latviešu valodā atšķirībā no angļu un franču valodas nenotiek.

Liela nozīme tulkošanas pamatos ir ielikta ar **Lingvistiskās tulkošanas teoriju** (*linguistic translation theory*). Tulkošanas teorija, kas radusies 20.gs. 50.gados līdz ar mašīntulkošanu kā neapšaubāmu nākotni. Lingvistiskā tulkošanas teorija akcentē tulkošanas procesa lingvistisko pusi, un tā tulkojumu saprot kā lingvistisku pārkodēšanu. Šīs teorijas galvenais jēdziens ir ekvivalence. Tika uzskatīts, ka valodu sistēmas iespējams vienādot,

¹⁰ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 115.lpp.

sistēmas piedāvāja iespējamus ekvivalentus, no kuriem tulkotājs izvēlējās optimālo variantu. Ceļu uz objektivitāti un “zinātnes” statusu tulkošanai nodrošinājusi lingvistiskās tulkošanas teorija. Naida, Katfords, Vilss, Raiss kā arī, atsevišķi krievu pētnieki snieguši ieguldījumu lingvistiskās tulkošanas teorijā. Retskere, piemēram, atzinusi, ka tulkojums ir cieši saistīts ar salīdzinošo lingvistiku. Savukārt lingvistiskās tulkošanas teoriju attiecībā pret vispārīgās lingvistikas pamatiem apskata Barhudarovs, norādot, ka viņš moderno lingvistiku redz kā makrolingvistiku, kas pēta ekstralingvistiskiem faktorus un valodas saistību. Katrs teksts ir darināts gan no lingvistiskajiem, gan ekstralingvistiskajiem komponentiem un tas savukārt norāda, ka tulkošanas teorija ir daļa no makrolingvistikas. Mūsdienās šī teorija tiek uzskatīta par novecojušu un ierobežotu, jo 80.gados notika maiņa uz komunikatīvo pieeju, saskaņā ar kuru tulkojums tiek uztverts nevis kā lingvistiskā pārnese, bet vairāk kā kultūras pārnese¹¹.

Autore analizējot Zaubergas teorētisko atziņu par lingvistiskās tulkošanas teoriju, secina, ka tai ir bijusi liela ietekme uz tulkojumu kvalitāti, tulkam bija iespēja izvēlēties ekvivalentu no vairākiem variantiem, tomēr jāsecina, ka mūsdienās šī iezīme vairs nav tik populāra, kāda tā bijusi 20.gadsimta 50.gados, jo mūsdienās tulki mainījuši pieeju un mainījuši to uz komunikatīvo, lai veicinātu kultūras iedzīvināšanu tulkojumā.

Sociolingvistiskās tulkošanas teorijas radās Vācijā 19.gs. 80.gados, ieviešot jaunu virzienu tulkošanas teorijā. **Sociolingvistikas teorija** norāda, ka tulkošana vairs netika apzīmēta kā darbība, kas norisinās starp divām valodām, bet tika skatīta kā divu kultūru mijiedarbība (*sociolinguistic theories of translation*). Saskaņā ar Basnetuun (1990) tulkošana tiek apzīmēta kā starpkultūru darbība, ko iespējams raksturot arī kā “jaunu kultūras pagriezienu”. Tulkojums virzās pretī kultūras, nevis lingvistiskajai pārnesei, pretī mutiskās tulkošanas funkcijai. Tulkošana tiek uzskatīta par saziņas darbību, nevis pārkodēšanas procesu. Atbilstoši, mērķauditorija tiek uzskatīta par izšķirošo faktoru jebkurā tulkojumā. Tekstu kā komunikatīvo darbību noslēdz saņēmējs. Tekstam var būt tik daudz funkciju, cik saņēmēju¹².

Autore secina, ka sociolingvistiskās tulkošanas teorijas ienākšana aprītē iedzīvinājusi tulkošanā komunikāciju un saziņu, padarot tulku par ziņnesi, nevis par vārdu kodētāju. Tulkošanas procesam ar sociolingvistiskās tulkošanas teorijas ienākšanu kļūstot vairāk komunikatīvam, pievēršot lielāku uzmanību tieši darbībām, vērtībām un komunikācijai kopumā.

¹¹ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 112.lpp.

¹² Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 125.lpp.

Viena no galvenajām sociolingvistiskajām tulkošanas teorijām ir Skoposa teorija (*skopos theory*). Skoposa teorija ir moderna tulkošanas teorija, ko izvirzīja Vermērs 19.gs. 70.gadu beigās. Skoposa teorija (no gr. val. *skopos* – mērķis, rezultāts) nosaka, ka tulkošanas metodi un stratēģiju nosaka tulkošanas mērķis, nevis tulkošanas funkcija. Tā kā “*skopos*” – tulkošanas mērķis nosaka tulkošanas stratēģiju, saņēmējs, kuram mutiskais tulkojums paredzēts, kļūst par izšķirošo faktoru tulkošanas procesā. Mutiskās tulkošanas funkcija tiek pragmatiski noteikta pēc starpkultūru saziņas mērķa¹³.

Analizējot Zaubergas atziņas par Skoposa teoriju, autore secina, ka Skoposa teorija nosaka, ka tulkošanas funkcija var atšķirties, ar nosacījumu, ka novirze ir pamatota ar komentāriem vai skaidrojumiem, tāpat šī teorija nosaka to, ka tulkotājs var piemērot tulkošanas stratēģiju saņēmējam, un svarīgākais procesā ir tieši tulkojuma saņēmējs. Autore secina, ka tulkojums, balstīts uz Skoposa teoriju tulkotājs koncentrēsies uz mērķtekstu, tāpēc, tulkotājs savu darbu uzsākot analizēs komunikatīvo situāciju, lai piemeklētu stratēģiju, kura spēs nodrošināt sasniedzamo mērķi.

Teorija pierāda to, ka labam tulkam ir jāpārzina tulkošanas teorija, jāzina tulkošanas vēsture un pamati. Izpētot teorētiskās pamatnostādnes tulkošanas procesam, autore secina, ka maldīgi tiek uzskatīts, ka tiklīdz persona prot divas valodas tā var kļūt par izcilu tulku, profesionālim ir ieteicams pārzināt tulkošanas teorijas pamatus. Tāpat arī Zauberga norāda, ka veicot tulkošanas procesu, ir svarīgi tulkošanu neuztvert kā mehānisku aktivitāti, bet gan veikt to kā radošu un atbildīgu uzdevumu, kas sagādā prieku tulkotājam, sniedz gandarījuma sajūtu un vēlamu rezultātu pakalpojuma saņēmējam. Ikvienā profesijā ir nepieciešamas īpašas prasmes jeb kompetences un praktiskās iemaņas. Tāpēc tulkam ir jābūt ne tikai ar svešvalodu zināšanām, tam ir jāpiemīt vairākām mūsdienās svarīgām kompetencēm, kā piemēram – komunikācijas prasmēm, emocionālajai inteliģencei, kritiskajai domāšanai, spējai ātri orientēties un reaģēt kā arī analītiskām spējām.

Runājot par profesionāla tulka kompetenci ar šī darba tēmu saistītā kontekstā, proti, tulkošanu konfliktsituācijā Dragoviča-Drueta (*Dragovic-Drouet*) atsaucas uz mutiskās tulkošanas profesionalizācijas un pētniecības aizsācēju: “Kad Danika Seleskoviča [*Danica Seleskovitch*] sniedza lekcijas Tulku un tulkotāju augstskolā Parīzē, viņa uzsvēra trīs profesionālas tulkošanas priekšnosacījumus: avota un mērķa valodas zināšanas, zināšanas par attiecīgo tēmu, un pats galvenais – profesionālā metodika. Pēdējā, ko tostarp apgūst mācību procesā, paredz, ka jaunais tulks pilnībā apzinās to, ka viņš ir neitrāls vidutājs [mediator] kāda

¹³ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 124.lpp.

cita komunikācijas procesā, ka savstarpējā saprašanās ir prioritāte un ka profesionāla vidutāja [mediator] personīgajam viedoklim un nostājai nekad nebūtu jābūt nedz redzamai, nedz izrādītai.”¹⁴

Iepriekš minētais ļauj secināt, ka tulka neitralitāte tiek uzskatīta par neatņemamu tulka profesionālās kvalifikācijas komponenti. Teorijā šo neitralitāti bieži sauc par tulka “neredzamību” un autore piekrīt, ka veiksmīgas divu pušu saziņas ar trešās personas palīdzību priekšnoteikums ir trešās personas bezpartejiskums un neitralitāte, lai netiktu sagrozīts vēstījums un deformētas pušu vēlmes. Šī darba tēmas kontekstā autore vēlas norādīt, ka arī veiksmīga mediācijas procesa nodrošināšanai mediatoram un tā pat kā tulkam tulkošanas procesā viens no galvenajiem pienākumiem ir neitralitāte.

Pehakers (*Pöchhacker*) analizējot mutiskās tulkošanas attīstību sociālā dimensijā¹⁵ izmanto Čestermana (1997) tulkošanas “mīmu” jēdzienu, ar ko tika raksturoti rakstiskās tulkošanas pamatelementi, pielāgojot šo konceptu mutiskajai tulkošanai un kā parastos mutiskās tulkošanas mīmus uzskaita: vārdiskumu, jēgu, informācijas apstrādi, runas sniegumu un mediāciju jeb starpniecību (*mediation*). No tā autore secina, ka mutisko tulkošanu definējošie pamatelementi ir tulkošana jeb teksta pārnese citā valodā, mutvārdu komunikācija un starpniecība padarot iespējamu saziņu. Visi šie elementi, izņemot svešvalodas tulkošanas elementu raksturo arī mediāciju. Turpinājumā lai rastos dziļāka izpratne par mutiskās tulkošanas mediācijas procesā praktiskiem aspektiem ir nepieciešams analizēt mutiskās tulkošanas veidus.

1.2. Mutiskās tulkošanas klasifikācija

Mutiskās tulkošanas tradicionālā klasifikācija ir pēc izpausmes veida un pēc izpausmes apstākļiem. Tulkojumzinātnē tiek piedāvāta dažādu mutiskās tulkošanas veidu klasifikācija. Autore analizējot dažādu autoru piedāvātos klasifikācijas veidus konstatēja, ka ir iespējama klasifikācija ņemot vērā sociālo aspektu, nošķirot publisko un privāto jomu, pēc valodas formas, nošķirot mutvārdu un zīmju tulkošanu, pēc tā vai tulkošana notiek starptautiskā aspektā vai vietējās kopienas ietvaros¹⁶. Pat ja dažādi autori piedāvā pretrunīgu klasifikāciju, šajā darbā ir būtiski sniegt tikai nelielu ieskatu tajā, lai rastos priekšstats par mediācijas procesa tulkošanu mutiskās tulkošanas veidu spektrā. Autore attiecīgi piedāvā divus

¹⁴ Dragovic-Drouet M., 2007, *Translating and interpreting conflict*, 29-40. lpp.

¹⁵ Pym A., Shlesinger M., Z. Jettmarová, *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting*, 2006, Benjamins Translation Library, 215–232. lpp.

¹⁶ Pochhacker F., 2004, *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, 15-20. lpp.

tradicionālākos klasifikācijas veidus: pēc veida: sinhronā, secīgā (īsā, garā) un pēc norises apstākļiem: konferenču tulkošana, tiesu tulkošana, kontakttulkošana, distanctulkošana.

Klasifikācija pēc veida:

1. Secīgā (konsekutīvā) tulkošana. “Secīgajā tulkošanā tulkošanā tulks noklausās vienā valodā teikto un “pārceļ” to otrā valodā”¹⁷.

Tulks secīgās tulkošanas laikā klausās garāku runas fragmentu, pēc tam, tulks dzirdētā materiāla īsu kopsavilkumu tulko vai arī, tulko noklausītā materiāla galveno domu. Secīgajā tulkošanā tulks secīgi atveido runas fragmentus mērķvalodā, tulkojums tiek veikts laikā, kamēr runātājs ietur pauzi. Brīžos, kad runātājs pārtraucis runāt, tulks sniedz tulkojumu un veic piezīmes. Runātājs turpina savu runu, kad tulks iztulkojis runas fragmentu.

Jānorāda, ka secīgās tulkošanas paveids ir **īsā secīgā** tulkošana, ko raksturo tas, ka tiek tulkotas īsākas teksta vienības nekā parastās secīgās tulkošanas laikā un nav vajadzības pēc piezīmēm. Īsā secīgā tulkojuma garums var būt no vienas domas vienības līdz vairākiem teikumiem. Šis ir tulkošanas veids, ko izmanto arī kontakttulkošanas situācijās.

Zauberga norāda, ka secīgās tulkošanas veids ir labi piemērots dažādu pārrunu rīkošanai ar ārvalstu partneriem un lietišķu tikšanos, kā arī, lietišķo pusdienu, izstāžu, uzņēmuma prezentāciju, dažādu semināru un sabiedrisku pasākumu organizēšanai¹⁸.

2. Sinhronā tulkošana (*simultaneous interpreting*)

“Tulki (parasti divi vai trīs tulki) atrodas izolētā kabīnē vai telpā un austiņās klausās oriģinālvalodu, un ar pāris sekunžu nobīdi to tulko tulkojumvalodā”¹⁹.

Tulkošanas kabīnā sēdošie tulko daudzvalodu konferencēs tikai vienā valodu pāri, kamēr kabīnē sēdošie tulko citā valodu pāri. Vienīgais šīs tulkošanas trūkums varētu būt faktors, ka, lai to varētu īstenot, tulkošanas procesam ir nepieciešama dārga un sarežģīta tehnika, taču arī Latvijā šāda tehnika ir pieejama.

Sinhronās tulkošanas laikā tulks tulko katru teikumu gandrīz vienlaicīgi ar runāto tekstu. Sinhroni tulkot var skaļi ar minētās iekārtas palīdzību, kā arī čukstus (čuksttulkošana), situācijā, kad nav vairāk par diviem tulkojuma saņēmējiem. Tulka darba viens no pamatlīkumiem ir nekad nekrīst panikā un saglabāt mieru jebkurā situācijā. Sinhronai tulkošanai tiek piedāvāta arī klasifikācija atkarībā no situācijas, kur tā notiek:

- lietišķā tulkošana – konferenču, semināru, sanāksmju, lietišķu sarunu, pārrunu, video konferenču, telefona sarunu u.c. pasākumu laikā teiktā tulkošana;

¹⁷ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 42.lpp.

¹⁸ Veisbergs A., *Mutiskā tulkošana un latviešu valoda (valodiskie aspekti)*, pieejams tiešsaistē: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=149&id=311>

¹⁹ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 60.lpp

- tulkošana publiskā sektora vajadzībām – civildienesta, policijas, tiesu, imigrācijas dienesta, veselības aizsardzības, sociālā dienesta u.c., tulkošana plašsaziņas līdzekļiem, piemēram, filmu tulkošana.

Sinhrono tulkošanu parasti veic tulki ar augstu kvalifikāciju, jo tam nepieciešamas īpašas prasmes un iemaņas. Tā kā sinhronā tulkošana prasa ļoti augstas koncentrēšanās spējas, parasti tulki nomaina viens otru ik pēc 15–30 minūtēm. Lai nodrošinātu augstas kvalitātes tulkojumu, tulkam ir nepieciešams jau savlaicīgi iepazīties ar pasākuma tematiku, palīgmateriāliem, sagatavotajām runām, prezentācijām un citiem darba procesā plānotajiem izmantošanai materiāliem. Lielākoties šo tulkošanas veidu izmanto lielos starptautiskos kongresos, konferencēs un semināros, kur tulki strādā ar ļoti lielu mutvārdu informācijas apjomu.

3. Čuksttulkošana

Čuksttulkošana (*chuchotage* – termins no franču valodas). “Tulks sēž blakus vienam vai pārīs delegātiem un praktiski sinhroni "čukst tiem ausī" pārtulkoto tekstu”²⁰.

Čuksttulkošana – tulks atrodas starp diviem komunikācijas dalībniekiem un klusinātā balsī tulko klausītājam pie auss. Čuksttulkošanu izmanto, ja valodu, kurā noris pasākums, nesaprot tikai viens vai divi cilvēki. To lieto dažādos pasākumos, piemēram, lietišķo tikšanos laikā, sanāsmēs, konferencēs un tiesas sēdēs. Parasti tas notiek sinhroni.

4. Distanctulkošana

Svarīgs tulkošanas veids ir distanctulkošana. Distanctulkošana notiek attālināti. “Šajā gadījumā tulks neatrodas konferences norises telpā vai pat pilsētā. Tas rada papildus spriedzi, jo nav iespējams pašam brīvi vērot notiekošo un zināmā mērā kontrolēt klienta reakciju”²¹.

Distanctulkošanu var nodrošināt ar dažādu tehnoloģiju un iekārtu palīdzību, tomēr, tas var radīt dažādus traucējumus un šķēršļus tulkošanas laikā – skaņa var pienākt ar laika nobīdi, attēls var nebūt pietiekami kvalitatīvs, tulks var nedzirdēt visu runātāja materiālu. Tomēr, autore uzskata, ka šis tulkošanas veids mūsdienās kļūs arvien pieprasītāks un populārāks, jo dažādas vajadzības rosinās meklēt tulka palīdzību attālināti arvien vairāk.

Klasifikācija pēc apstākļiem:

1. Konferenču tulkošana, kā apzīmējums liek nojaust, to raksturo tulkošana

konferencēs, semināros, kongresos un to raksturo pasākuma nozīmīgums, dalībnieku, jeb tulkojuma saņēmēju daudzums, apstākļi, kuros ir nodrošināts tehniskais aprīkojums sinhronajai tulkošanai.

²⁰ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 83.lpp.

²¹ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 84.lpp.

2.Kontakttulkošana (liaison/community interpreting)

Veisbergs piedāvā sekojošu kontakttulkošanas definīciju: “Kontakttulkošana ir secīgās tulkošanas paveids ar tulka aktīvāku iejaukšanos saziņas procesā, piemēram, tulkojot operācijas laikā, apmācot valodā bēgļus, strādājot lidmašīnas katastrofas vietā, vadādot viesu delegāciju. Šeit tulkam jāuzņemas mazliet aktīvāka ekstralingvistiskā loma”²².

Savukārt Zauberga kontakttulkošanu definē šādi: “Tulkošanas veids, kurš nodrošina sabiedrisko pakalpojumu pieejamību personām, kas nepārvalda valodu, kurā runā lielākā daļa sabiedrības. Kontakttulkošana tiek izmantota policijā, skolās, sabiedriskās drošības iestādēs, darba intervijās, veselības aprūpes iestādēs. Lai gan pirms pāris desmitgadēm kontakttulkošanu bez iepriekšējas apmācības regulāri veica divvalodīgie, tagad tā sāk iegūt profesionālāku profilu tāpēc, ka mūsdienu daudzvalodu sabiedrība kļūst arvien multikulturālāka. Kontakttulkošana parasti notiek vidē, kurā ir tikai tiešs divvirzienu kontakts; to parasti veic secīgi, lai gan no īsti secīgā tulkojuma tā atšķiras ar to, ka vēstījums parasti tiek tulkots pa teikumam, un tāpēc tulkotājam parasti nav nepieciešams veikt piezīmes”²³.

Autore secina, ka Zaubergas, tāpat kā Veisberga kontakttulkošanas definīcijā ir saprotams, ka kontakttulkošana ir kā atbalsts noteiktā situācijā, īpaši dažādās sabiedriskās vietās, palīdzot sabiedrības pārstāvjiem, sniedzot tiem nepieciešamo skaidrojumu un tulkojumu par notiekošo, noteikumiem vai tiesībām. Nepārprotami ir saprotams, ka šis tulkošanas veids ir aktīva saziņa starp divām personām, tulkojot vienu teikumu pēc otra, palīdzot sazināties sabiedrības locekļiem savā starpā. Autore uzskata, ka mediācijas tulkošana attiecīgi ir kontakttulkošanas paveids.

Autore uzskata, ka latviešu valodas termins kontakttulkošana ir strīdīgs atveidojums, tomēr acīmredzami labākais risinājums, kas ir apvienojošs termins gan *liaison* (sakars, saikne, sasaiste) tulkošanas, gan *community* (sabiedriskais, publiskais, kopienas) tulkošanai. Bet ir jāpatur prātā, ka atbilstoši Pehakers (*Pöchhacker*) klasifikācijai²⁴ abus nošķir tas, ka pirmā attiecas uz privātas dabas nepieciešamību (darījumu vide) un otrā ir saistīta ar katra cilvēka tiesībām uz piekļuvi sabiedriskiem pakalpojumiem citā valodā runājošas kopienas ietvaros. Jāatzīst, ka šī darba kontekstā jēdziens kontakttulkošana ir vispiemērotākais, jo mediācijas procesa tulkošana dažās situācijās var būt valsts nodrošināta, piemēram, ģimenes strīdu gadījumā, un dažās situācijās tā var būt privātas dabas, piemēram, komercstrīdu gadījumos.

²² Veisbergs A., *Mutiskā tulkošana un latviešu valoda (valodiskie aspekti)*, pieejams tiešsaistē: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=149&id=311>

²³ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 111.lpp.

²⁴ Pochhacker F., 2004, *Introducing Interpreting Studies*. Routledge,15-20. lpp.

3. Tiesu tulkošana

Tiesu tulkošana notiek tiesas procesā. Tas ir īpašs tulkošanas veids, kurā nav pieļaujama pārāk brīva tulkošana. Runājot par tiesu tulkošanas procesu Heila (*Hale*) norāda, ka tiesas procesā tulkojot temps ir tik sakāpināts, ka atšķirībā no kontakttulkošanas vēstījuma apstrādes fāze ir gandrīz vienlaicīga ar snieguma fāzi, kas atšķirībā no kontakttulkošanas padarot tiesu tulka darbu īpaši sarežģītu²⁵. 4. lpp. Vairāki pētnieki to norāda kā atsevišķu mutiskās tulkošanas veidu²⁶, bet teorijā nav viennozīmīgas nostājas par to, vai šis ir veids ir vai nav kontakttulkošanas paveids. Autore tomēr ņemot vērā iepriekšminētos skaidrojumus par kontakttulkošanu uzskata, ka tiesu tulkošana ir kontakttulkošanas paveids. Tādējādi nevar noliegt ka tā ir specifiska un atsevišķi pētāma, bet šajā darbā autore uzskatīja to norādīt kā vienu no mutiskās tulkošanas klasifikācijas veidiem, jo mediācijas tulkošanas kontekstā daudz tiek runāts par juridisko tulkošanu, kas savukārt ietver tiesu tulkošanu un citu ar personas tiesību aizsardzību saistītu procesu tulkošanu.

Šis nav pilnīgs mutiskās tulkošanas veidu uzskaitījums. Tulkošanas veidi faktiski ir ļoti daudz un dažādi, bet autore ir sniegusi tikai tradicionālāko tulkošanas veidu aprakstu. Atbilstoši vajadzībai radīt priekšstatu par mediācijas procesa mutisko tulkošanu un norādot tulkošanas veidus, kas visbiežāk tiek pielietoti mediācijas procesā. Šeit jāpiemin, ka mediācijas procesa tulkošana notiek vairākos veidos, var sniegt secīgo, īso secīgo un čuksttulkojumu. Mediācijas procesu var tulkot arī attālināti, proti, lietojot distanctulkošanu.

Teorijā tradicionāli nošķir arī konferenču tulkošanu un kontakttulkošanu un tiesu tulkošanu, šī klasifikācija gan nav viennozīmīga, jo vairums zinātnieku uzskata, ka tiesu tulkošana ir kontakttulkošanas veids. Autore uzskata, ka tiesu tulkošana ir kontakttulkošanas paveids, jo kontakttulkošanu raksturo tulkošanas uzdevums vienas sabiedrības (kultūras) pārstāvim nodrošināt iespēju sazināties citā sabiedrībā, lai viņam tiktu nodrošinātas tādas pašas cilvēka pamattiesības un sociālā vieta, kā šīs citā valodā runājošās sabiedrības loceklim. Līdz ar to autore uzskata, ka mediācijas tulkošana arī ir kontakttulkošanas paveids. Juridiskā tulkošana savukārt ir kontakttulkošanas veids, kas sevī apvieno mediācijas tulkošanu, tiesu tulkošanu un tulkošanu citās procesuālās stadijās.

²⁵ Hale S.B., 2010, *The discourse of court interpreting*, John Benjamins Publishing Company, 4.lpp.

²⁶ Pochhacker F., 2004, *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, 14. lpp

1.3. Mutiskās tulkošanas stratēģijas

Zauberga norāda, ka tulkošanas stratēģiju nosaka nevis avotteksta funkcija (Reiss&Vermeer1984), bet gan mērķteksta nolūks. Iespējams, šo pieeju var interpretēt kā piekāpšanos 20.gs. patērētāju pasaulei, kas kļūst arvien atkarīgāka no informāciju tehnoloģiju sniegtajām iespējām un mazāk izvēlas lasīt grāmatas. Mūsdienās tulkošana arvien vairāk tiek uzskatīta par efektīvi veicamu pakalpojumu, kas ir globālās politikas attīstības sekas un to ietekmē arī pakāpeniskā kultūras attīstība bez noteiktām robežām. No citas puses skatoties, iespējams, to pastiprina pieaugošais teksta veidu skaits, kurus nevar iztulkot efektīvi un nekanonizētas literatūras tulkojumu izplatība izmantojot to pašu stratēģiju. Tāds tulkojums, kuru lasa jeb, kā saka mūsdienās – kuru var pārdot tiek uzskatīts par labu tulkojumu. Konkrētas ideoloģijas nostāja pret konkrētu literatūru veicina oriģinālam atbilstošu tulkojumu un tā ir tikai viena no tulkošanas stratēģijām. „Pīters Ņūmārks uz to atbild: “Tā (orientācija uz mērķi) ir interesanta pieeja, bet noliedz precizitātes nozīmīgumu un tulkojumā ietverto patiesību: vissvarīgākā ir tulkojuma funkcija jaunajā vidē. Neskatoties uz šī apgalvojuma vispārīgumu, tas ir vismuļķīgākais, ko esmu dzirdējis par uzskatu, ka tiklīdz ir zināms mērķis, tad ne saturam, ne formai vairs nav nozīmes” (1991: 54). Ņūmārks piedāvā kompromisa risinājumu stratēģijai: jo mazsvarīgāka valoda, jo brīvāks tulkojums, jo svarīgāka teksta valoda, jo tuvākam jābūt tulkojumam²⁷. Autore uzskata, ka šis ir strīdīgs risinājums, jo rodas jautājums cik lielā mērā tulka kompetencē ir izvērtēt to, cik svarīga vai mazsvarīga ir valoda.

Mutiskās tulkošanas stratēģiju klasifikācijā ir izšķiramas **uz procesu orientētas stratēģijas**, **uz rezultātu orientētas stratēģijas** un **komunikācijas stratēģijas**²⁸. Autore uzskata, ka lai konstatētu iespējamo problemātiku, ar ko tulks var saskarties mediācijas procesa tulkošanā ir lietderīgi aplūkot tikai uz komunikāciju orientētās tulkošanas stratēģijas un turpinājumā uzskaita dažas no tām.

Vairāki pētnieki, piemēram, Veisbergs un arī Pehakers (*Pöchhacker*) ir definējuši vairākas pamatstratēģijas. Veisbergs uzskaita, tādas stratēģijas kā pārformulācija, vienkāršošana, vispārināšana, izlaišana, skaidrošana un mīkstināšana. Savukārt Pehakers (*Pöchhacker*) papildus uzskaitītajām runā par kompresiju un pielāgošanu, turklāt viņš šajā kontekstā runā par pretstatījumu starp uz formu orientētu tulkošanu (burtisku), kas nepieļauj šādu stratēģiju pielietojumu un uz jēgas pārnesei vērstu tulkojumu, kas paredz, ka galvenais ir

²⁷ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 39.lpp.

²⁸ Pochhacker F., 2004, *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, 132. lpp.

saturs un pieļauj formas izmaiņas²⁹. Katra no šīm pamatstratēģijām ir atbilstoša kādam tulkošanas mērķim.

Veisbergs pārformulāciju definējis kā domas izteikšanu otrā valodā citā veidā³⁰. **Pārformulācijas** mērķis ir izteikt tulkojamo domu citā veidā, mainot teksta formu, ņemot vērā valodas atšķirības, kuras reizēm pat nevar tiešā tekstā pārtulkot uz citu valodu. Izmantojot pārformulācijas stratēģiju, nelielas atšķirības tulkojumā neliecina par tulka neprofesionalitāti, bet gan par valodu atšķirībām. Pārformulācijas biežākos piemērus var minēt, piemēram, lietvārdu aizstāšanu ar darbības vārdu, vai arī, tulkojot atšķirīgas vārdšķiras, kā arī, mainot teikuma struktūru, ciešamās kārtas vietā lietojot darāmo kārtu. Pārformulācijas galvenais mērķis ir lai mērķvalodā nonāktu nesagrozīts, skaidrs tulkojums no avotvalodas. Pārformulācija vienlaicīgi tulkam palīdz veiksmīgi atrisināt situāciju, kad jāiztulko nezināmi vārdi un termini.

Kā nākamo pamatstratēģiju Veisbergs norādījis vienkāršošanu, ko definējis kā sarežģīta, tehniska vai citādi ar dažādiem terminiem bagāta teksta vienkāršošanu, lai to spētu uztvert auditorija³¹.

Ar vienkāršošanas palīdzību tulks var palīdzēt auditorijai uztvert sarežģītu tekstu, vai arī tādu tekstu, kuru tulkojot tulks spēj uztvert jēgu, bet nezināmu, tehnisku vai sarežģītu tekstā lietotu terminu dēļ nespēj iztulkot tekstu vārdā vārdā, tāpēc, lai nekļūdītos, tulks vienkāršo un pasniedz auditorijai tulkojamā satura būtību.

Kā nākamā tiek apskatīta vispārināšanas stratēģija, kuru Veisbergs definē kā: „Vispārināšana ļauj vairīties no situācijām, kad tulks nojauš sacītā jēgu, bet precīzi atklāt to nespēj”³².

Autore skaidro, ka vispārināšana tulkam var palīdzēt izvairīties no sarežģītām situācijām, kur tulkošanas procesā nav iespējams precīzi pārtulkot runu, bet iztulkot runas jēgu, kā arī, piemēram, gadījumos, kad pēc kārtas tiek nosauktas valstis: Latvija, Lietuva un Igaunija, tulkam ir iespēja to apvienot un vispārinot nosaukt kā grupu – Baltijas valstis.

Veisbergs kā nākamo tulkošanas stratēģiju norādījis - **izlaišanu**, tomēr viņš norāda, ka nav labi tulkojot izlaist tekstu, tomēr, tā kā šī ir viena no pamata stratēģijām, saprotams, ka tā tulku ikdienas darbā tomēr tiek lietota. „Izlaišana kā viena no tulkošanas tehnikām daļēji pārklājas ar kompresiju – nesvarīgā, liekvārdības izlaišanu”³³

²⁹ Pochhacker F., 2004, *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, 135. lpp.

³⁰ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 35.lpp

³¹ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 37.lpp

³² Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 38.lpp

³³ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 39.lpp

Izlaišanas stratēģiju var piemērot situācijās, kad jātulko specifiski un sarežģīti termini, vai, kad tulks nav gatavs tulkot konkrētu tekstu, tad stratēģiju piemēro izlaižot daļu vārdu vai teksta, to vispārinot vai veidojot mazliet izmanītu tekstu. Tāpat izlaišanas stratēģiju var izmantot, ja sinhronās tulkošanas laikā runātājs runā pārāk ātri un tulks nepaspēj iztulkot katru vēstījuma vienību, bet tomēr, pielietojot izlaišanas stratēģiju, spēj iztulkot runas jēgu.

Tulkošanas stratēģija „Skaidrošana (papildināšana) nereti tiek izmantota secīgajā tulkošanā, retāk sinhronajā, kur laika deficīts to neļauj nopietni izvērst. Skaidrošana (Gumul 2006) galvenokārt izpaužas divos veidos:

- implicītu gramatisku parādību eksplikācija, piemēram, eliptisku konstrukciju pilnīgošana,
- skaidrojumi par jēdzieniem, kas klausītājam varētu būt sveši – kultūrfakti, organizāciju nosaukumi, abreviatūras³⁴.

Autore secina, ka, tulkam pielietojot skaidrošanas stratēģiju ir iespēja klausītājiem sniegt atbalstu un paskaidrot detalizēti nesaprotamus nosaukumus, kā arī norādīt, ka, piemēram, šāds saīsinājums tiks izmantots, lai turpmāk aprakstītu konkrētu lietu, vai tulks var izskaidrot auditorijai kāda saīsinājuma nozīmi.

Visas augstāk minētās un aprakstītās pamata tulkošanas stratēģijas mutiskajā tulkošanā tiek lietotas regulāri katra atsevišķi vai vairākas kopā, lai tulkojuma kvalitāte būtu augsta un mērķauditorijai saprotama.

1.4. Tulkošanas ētika

Būtiska, lai arī šķietami pašsaprotama tēma ir tulka profesionālā ētika. Latvijas tulka profesijas standartā³⁵ ir ietverta prasība ievērot tulka profesionālās darbības ētikas kodeksu. Latvijā šāds ētikas kodekss nepastāv fiziskā formā. Tomēr profesionālu tulku mācību programmās un mācību literatūrā tiek uzskaitīti galvenie tulka profesionālās ētikas principi³⁶.

Tulku ētikas noteikumus bieži izstrādā tulku profesionālās organizācijas un ja šāda vietēja mēroga noteikumi nav izstrādāti tulkam savā darbībā ir jāievēro nerakstītie profesionālās ētikas noteikumi kā arī starptautisko tulku organizāciju izstrādātie noteikumi, piemēram, AIIC (Starptautiskā konferenču tulku asociācija) (*Association Internationale des*

³⁴ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 40.lpp

³⁵ *Profesijas standarts* Nr. PS 0101, apstiprināts ar Izglītības un zinātnes ministrijas 2001. gada 10. jūlija rīkojumu Nr. 405.

³⁶ Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, 133..lpp.

Interprètes de Conférence) Profesionālās ētikas kodekss³⁷, kas kā galvenās tulka profesionālās ētikas komponentes paredz tulka godīgumu, profesionālismu un konfidencialitāti. Tulka godīgums ir plašs jēdziens un ar to jāsaprot gan tulka bezpartejiskums, neitralitāte un atturēšanās no satura manipulācijas par labu kādam no komunikācijas dalībniekiem vai pašam tulkam.

Godīgums ietver arī savas kompetences adekvātu novērtēšanu, interešu konflikta nepieļaušanu un atteikšanos no darba, ja tulkam ir šaubas par savas personiskās lojalitātes interferenci. Profesionālisms ietver gan tulka profesionālo kvalifikāciju, objektīvu tās novērtējumu, neuzņemties darbu, kas nav pa spēkam, punktualitāti, cienīgu izturēšanos, profesionālo izaugsmi, profesijas prestiža veicināšanu, koleģialitāte un dempinga apkarošana. Visbeidzot par konfidencialitāti – tā ir absolūta un bez noilguma, proti, nav ētiski nedz izpaust jebkādu informāciju, kura tulkam ir pieejama saistībā ar tulkošanu, nedz to izmantot savā labā.

Kvalitāte un ētika tulkošanas procesā ir ļoti nozīmīgs faktors, ir svarīgi, ja tulks darba procesā spēj nodrošināt kvalitatīvu pakalpojumu, turklāt, ievērojot ētikas normas.

Ikvienam, kurš iesaistīts tulkošanas darbā, ir jāievēro konfidencialitāte un ētikas standarti, ievērojot neitralitāti pret veicamo darbu, bez dzimuma, reliģiskās piederības vai politiskās pārliecības diskriminēšanas. Pirms tulkošanas darba uzsākšanas katram tulkotājam ir jānovērtē savas iespējas un zināšanas, lai tulkojums atbilstu oriģinālajam tekstam un atspoguļotu oriģinālā teksta būtību un vēstījumu.

2006. gada 1. augustā stājās spēkā Eiropas tulkošanas pakalpojumu standarts jeb EN 15038. Standarta mērķis ir apvienot tulkošanas nozarē izmantoto terminoloģiju, definēt vienotas vadlīnijas un pamatnosacījumus valodas pakalpojumu sniedzējiem (saistībā ar cilvēkresursiem, tehniskajiem resursiem, kvalitātes un projektu vadību) un izstrādāt pakalpojumu sniedzēju un potenciālo klientu sadarbības nosacījumus, lai regulētu pušu tiesības un pienākumus, noteiktu atbildību par pakalpojuma sniegšanu.

Saskaņā ar kvalitātes vadības sistēmas standartu ISO 9001:2008 nereti tiek organizēti tulkošanas nozares uzņēmumu ikdienas darbības un procesi, tie ir nepieciešami organizatorisko procesu izpildei un ražošanas plānošanai, kā arī, tulkošanas projektu realizēšanai un nepārtrauktai kvalitātes pilnveidošanai. Tulkošanas biroji mūsdienās pasaulē arvien biežāk izvēlas ieviest informācijas drošības vadības sistēmu ISO/IEC 27001:2005 - šis ir kvalitātes standarts un nosaka informācijas drošības vadības sistēmas atbilstību, lai

³⁷ <https://aiic.net/page/6724/code-of-professional-ethics/lang/1>

pasargātu uzņēmumu no vispārējiem uzņēmējdarbības riskiem attiecībā uz informāciju un tās aizsardzību³⁸.

Profesionālās ētikas un tās noteikumu loma tulka, tulkotāja darbā ir ļoti liela. Tulka, tulkotāja profesijas būtība ir nodot saņemto/iegūto informāciju citā valodā. Ir nepieciešams skaidri apzināties, ka tulks un/vai tulkotājs ir pilnībā atbildīgs par to, lai tulkojot (nav nozīmes – mutiski vai rakstiski) viss – ziņas, dati, fakti, runas saturs u. tml. – būtu pārtulkots adekvāti, t. i. oriģinālam atbilstoši. Lūk, daži no tulka, tulkotāja darba ētikas noteikumiem:

- ievērot konfidencialitāti un neizpaust informāciju, ko tulks ir saņēmis darba vajadzībām,
- izturēties ar cieņu pret klientu un pasūtītāju,
- maksimāli jācenšas izveidot uz savstarpēju cieņu balstītas attiecības ar klientiem un pakalpojumu saņēmējiem,
- tulkam jāspēj saglabāt miers, reizēm, pat aukstasinība dažādās psiholoģiski smagās un reizēm, pat ekstremālās situācijās,
- tulkam vienmēr jābūt pieklājīgam, korektam komunicējot un esot saskarsmē ar pasūtītāju, darba devēju vai klientu,
- tulkam tiekoties ar klientu ir jābūt vizuālā kārtībā, ģērbtam atbilstoši situācijai un vietai,
- tulkam darba procesā jāievēro precizitāte, punktualitāte, tolerance; jācenšas būt uzmanīgam, pieklājīgam laipnam,
- tulkojot neizteikt savu personisko viedokli, censties atturēties no komentāriem, nevajag darba procesā izrādīt attieksmi pret izskatāmo vai tulkojamo jautājumu,
- tulks nedrīkst nepamatoti izlaist no tulkojamās informācijas apjoma tekstu, ja radušās grūtības vai nav iespējams iztulkot teksta vai runas daļu,
- ja tulkam ir zināmas kādas specifiskas kultūras vai mentalitātes īpatnības, tās ir jāizskaidro klientam vai pasūtītājam, lai sarunas laikā nerastos pārpratumi,
- tulka pienākums ir regulāri un pastāvīgi paaugstināt kvalifikāciju, orientēties un pilnveidot zināšanas dažādās darbības jomās (politika, ekonomika, finanses, sports, vides aizsardzība, u.c.),
- tulka profesionālais pienākums ir atbalstīt un dalīties pieredzē ar mazāk pieredzējušiem tulkiem,

³⁸ *Kvalitātes un ētikas kodekss*, pieejams tiešsaistē: <http://www.ltba.lv/kvalitate-un-etika/>

- ievērot profesionālo ētiku, tādā veidā veicinot profesijas prestižu sabiedrībā.

Visas ētikas normas nav iespējams uzskaitīt, tomēr, tās jācenšas ievērot, protams, ņemot vērā situāciju un apstākļus, kuros tulkam jāveic darba pienākumi.

Lai arī klientam varētu šķist nepieņemami fakts, ka tulks atsakās tulkot, tomēr ir zināmas situācijas, kad tas varētu būt pat labāk, lai nerastos neparedzamas sekas vai pārpratumi, piemēram, veicot distancitulkošanu ir ļoti slikta attēla vai skaņas kvalitāte. Tāpat ir iespēja atteikties no tulkošanas, ja ir nepieņemami darba apstākļi, piemēram, vairākas stundas no vietas jātulko aukstumā, vai darbs jāveic 24 stundas pēc kārtas.

Visas situācijas ir risināmas, galvenais, tulkam jāievēro ētikas normas un jāizrāda cieņa pret klientu, kas ir svarīgākais tulka sadarbības partneris.

1.5. Mediācija mutiskajā tulkošanā

Runājot par mediāciju mutiskās tulkošanas kontekstā ir jāpiemin, ka tulkojumzinātnes pētnieki angļu valodā lieto vārdus mediācija (*mediation*) un mediators (*mediator*). Šim jēdzienam ir ļoti attāla saistība ar šī darba tēmu. Tikai tādā mērā, ka to pārsvarā lieto saistībā ar kontakttulkošanu, kas vēl vairāk sākotnēji rada apjukumu. Attiecīgi ir jānorāda, ka tulkojumzinātnē tradicionāli vārdam mediācija (*mediation*) ir nozīme, kas tomēr nav saistīta ar šī darba tēmu. Tulkojumzinātnē šo jēdzienu lieto saistībā centieniem definēt kontakttulka lomas robežu, par to bieži runājot kā par kultūrvidutāju (*cultural mediator*), vai valodas mediatoru (*lingvistic mediator*) un pamatojot ar nepieciešamību dažādos kontakttulkošanas kontekstos papildus tulkošanai nolūkā atvieglot saziņu skaidrot arī kultūras atšķirības.

Kontakttulkošanas jomā bieži praksē tiek sagaidīta ekstralingvistiska iniciatīva. Proti, no tulka tiek sagaidīta iniciatīvas uzņemšanās, paplašināta skaidrošana, organizatoriskas dabas iniciatīvas, kas neietilpst profesionāla tulka pienākumos. Šie faktori tomēr tieši neietekmē, nedeformē un neierobežo tulka galveno uzdevumu tulkošanu. Autore uzskata, ka kritērijs, kas šādu kultūrvidutāju liegtu saukt par tulku ir tas, vai viņa tulkojums atbilst tulkošanas aksiomai – tulkotā vēstījumā neko neatņem un nepieliek. No lingvistiska mediatorsa jeb starpkultūru saziņas speciālista pretēji tam, bieži tiek sagaidīta šī “pielikšana”, tulkojuma papildināšana ar informāciju, kas var atvieglot starpkultūru saziņu. Tas ir starpkultūru vidutāja pienākums.

Līdz šim ir bijušas asas diskusijas par to vai šāds starpkultūru vidutājs jeb “lingvistisks mediators” ir uzskatāms par tulku, argumentējot, ka bieži šo darbu veic neprofesionāli tulki.

Pehakers (*Pöchhacker*) šajā jautājumā norāda, ka lai izvairītos no pārpratumiem un celtu abu daudādo profesiju būtu jācenšas stingri nošķirt šādu kultūrvidutāju un kontakttulku profesijas³⁹.

Saistībā ar mediācijas procesu tulkošanu ir jānorāda, ka mediācijas procesa rezultāta sasniegšanai ir nepieciešams profesionāls tulks, kas nav tikai kultūrmediators. Tulkošanas metodika un tulka ētika ir galvenie kritēriji kādēļ mediācijas procesa tulkošanai ir pieaicināms profesionāls tulks, pat ja no profesionāla tulka tiek sagaidīta arī ar kultūru saistītu īpatnību skaidrošana nolūkā atvieglot saziņu.

1.6. Mutiskā tulkošana mediācijas procesā

Visbiežāk mediācijas procesā mutiskā tulkošana notiek juridisku strīdu risināšanā. Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Labās prakses rokasgrāmatā norādīts, ka: „Mediācijas procesā katrai pusei, cik vien tas iespējams, ir jābūt iespējai runāt tajā valodā, kuru tā vislabāk pārvalda”⁴⁰

Saprotams, ka mediācijas procesā iesaistītās puses, kurām ir atšķirīga dzimtā valoda, justos ērtāk runājot dzimtajā valodā, bet, ja tas nav iespējams, runājot kādā trešā valodā, t. i., valodā, kura nav dzimtā nevienai no mediācijas procesa pusēm, vai arī viena puse var izteikt vēlmi runāt otras puses valodā – šajā brīdī mediācijas procesā var iesaistīties tulks.

Tulkiem par mediācijas procesu ir jāzina vairākas lietas: jāsaprot, kādas norādes mediatoram jāsniedz tulkam (nereti tiek prasīta neliterāra, burtiska tulkošana, kas ir pretrunā tulkošanas būtībai, tomēr, šajā procesā to uzskata par vajadzīgu, lai netraucētu mediācijas procesa komunikācijas līdzekļu izmantošanu, piemēram pārfrāzēšanu.

Mutiskā tulkošana mediācijas procesā ir šaura pētījuma joma un to pētot ir jānoskaidro abu procesu – mutiskās tulkošanas un mediācijas - saskarsmes punkti, galvenās teorētiskās atziņas, procesu norise, profesionāļu pienākumi un uzdevumi, procesu iespējamie risinājumi un pielietojamās stratēģijas un veidi.

Maģistra darba mērķauditorija ir plaša, pirmkārt, tie ir speciālisti – tulki un mediatori, jeb plašākā izpratnē valodniecības speciālisti, kā arī tiesību, socioloģijas un psiholoģijas zinātnu speciālisti. Un, otrkārt, ikviena persona, kurai ir jāsaskaras ar mutisko tulkošanu un mediāciju. Iepazīstoties ar pētījumiem, kas mediācijas tulkošanas jomā ir veikti citās valstīs un intervējot vietējos tulkus un mediatorus, autore konstatēja, ka abu jomu speciālistiem

³⁹ Pochhacker, F., 2008. "Interpreting as mediation." Valero-Garcés, C & Martin, A. (eds) *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 9.-26. lpp.

⁴⁰ *Mediācija*, 2012, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Pastāvīgais birojs, 32.lpp.

trūkst būtiskas pamatzināšanas un vadlīnijas par šo procesu norisi praksē un to savstarpējo mijiedarbību. Darba turpinājumā autore pētīs mediāciju kā procesu, kā arī, skaidros mutiskās tulkošanas un mediācijas procesa praktisko pielietojumu ikdienā, kas var noderēt plašākai sabiedrības daļai, kurus nākotnē var skart viens vai otrs process vai abi kopā.

Pamatnosacījums veiksmīgai sadarbībai starp tulkiem un mediatoriem ir teorētiskās zināšanas par šiem procesiem un prasme teoriju pielietot praktiski, ikdienas darbā.

Pētījuma gaitā autore konstatēja, ka par šo tēmu ir maz pieejama teorētiskā un zinātniskā literatūra, kā arī, sabiedrība ir pārāk maz informēta par profesionālu mutisko tulkošanu mediācijas procesā.

2. MEDIĀCIJA

Mutiskās tulkošanas mediācijas procesā pētīšanas priekšnosacījums ir izpratne par pašu mediāciju, kas ļauj attiecīgi izprast tulka lomu šajā procesā. Attiecīgi, svarīgs priekšnosacījums ir, ka tulkam ir jāpārzina mediācijas process, mediatora darba specifika, kompetences.

Mediācijas likumā noteikts, ka: „Pusēm ir tiesības brīvi lemt par piedalīšanos mediācijā, mediācijas uzsākšanu, mediatora izvēli, mediācijas norisi mediatora noteiktajās robežās, mediācijas pārtraukšanu un izbeigšanu ar vienošanos vai bez tās”⁴¹.

Ar mediāciju sabiedrībā saprot iespēju atrisināt strīdu ar trešās personas starpniecību, kura palīdz konfliktā iesaistītām pusēm noslēgt abpusēji pieņemamu mierizlīgumu, vienošanos.

Mediācija ir brīvprātīgs un strukturēts sadarbības process, kas vērsts uz konflikta atrisināšanu. Mediācijas process ļauj strīda pusēm izprast savas patiesās vajadzības un intereses, kā rezultātā ir iespējams sasniegt rezultātu, kurā abas puses ir guvušas savu interešu un vajadzību apmierinājumu. Šāds rezultāts ne vienmēr ir panākams tiesājoties, kur strīda risinājuma iespējas ir atkarīgas no pušu pieteiktajām prasībām⁴².

Mediatori intervijās atklāj, ka izvēlas bilingvālu mediāciju vai komediāciju, paradoksāli, ka šāda izvēle tiek pamatota ar īpašajām mediācijas procesa prasmēm un tulka piedalīšanos, kas varētu būt traucējoša un informāciju deformējoša, lai gan paša mediatora darbošanās tulka lomā būtiski samazina viņa kognitīvo kapacitāti, kas veltāma efektīva mediācijas procesa vadīšanai. Mediatori mediācijas procesā nelabprāt izmanto tulkus konfidencialitātes apsvērumu dēļ, kā arī, neuzticas tulka spējai pielāgot stilu un tempu starpniekam, un bažijas par savu spēju adekvāti atspoguļot niansētās detaļas, kas varētu ietekmēt mediācijas procesa iznākumu.

Leiendekers, kas ir viens no profesionālas mediācijas aizsācējiem Eiropā un jaunākā latviešu valodā publicētā izdevuma⁴³ par mediāciju autors norāda, ka mediatoram ir īpaši jātrenē dabiski nepastāvoša nostāja – neitralitāte, lai ļautu pusēm pašām attīstīt situāciju, kas ir arī viens no tulka profesionalitāti raksturojošiem elementiem⁴⁴.

⁴¹ *Mediācijas likums* 2014, Likumi.lv, pieejams tiešsaistē: <https://likumi.lv/doc.php?id=266615>

⁴² *Mediācija*, 2017, Tieslietu ministrija, pieejams tiešsaistē: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/mediacija#8>

⁴³ Leiendekers A., *Konfliktu vadība*. Miervidi, Jumava, 2016

⁴⁴ <http://www.satori.lv/article/starptnieks-un-vina-bezdibenis>

2.1. Mediācijas raksturojums

Tieslietu tiešsaistes vietnē sniegta šāda mediācijas definīcija: „Brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos, savu domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību (Mediācijas likums)⁴⁵”

Savukārt Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Labās prakses rokasgrāmatā rodama atziņa, ka „Mediācijas definīcijas, kas atrodamas juridiskos dokumentos un publikācijās, ievērojami atšķiras un bieži vien atspoguļo tikai dažas minimuma prasības attiecībā uz mediācijas procesu un mediatora personu dažādās jurisdikcijās. Apkopojot šo dažādo definīciju kopīgās iezīmes, mediāciju var definēt kā brīvprātīgu strukturētu procesu, savukārt „mediatoru” var definēt kā personu, kura veicina konfliktējošo pušu saziņu, tādējādi dodot tām iespēju uzņemties atbildību par sava konflikta atrisināšanu⁴⁶.

Mūsdienās mediāciju bieži izmanto pušu konflikta situācijas risināšanai, lai konflikts nenonāktu līdz tiesas procesam. Bieži mediācijas process tiek ieteikts pirms laulības šķiršanas samierināšanas nolūkā vai ģimeņu konflikta situāciju risināšanā, kur iesaistīti nepilngadīgi bērni. 21.gadsimtā, ņemot vērā starptautisko situāciju un brīvo cilvēku kustību Eiropā un pasaulē, nereti, mediācijas procesi ir starptautiski, norisinās vairākās valodās, kur arī rodas vajadzība pēc mutiskās tulkošanas mediācijas procesā.

Parasti ar mediāciju saprot alternatīvu konfliktu risināšanas metodi, kura notiek ar neitrālas trešās personas atbalstu. Pirms desmit gadiem, kad Latvijā par mediāciju tika publicētas pirmās grāmatas un pētījumi, vārds mediācija vēl nebija kļuvis par oficiāli pieņemtu terminu⁴⁷ un runājot par mediāciju bieži tika lietoti dažādi atveidojumi kā starpniecība, vidutāj darbība vai vidutājība⁴⁸, kas ir atbilstoši tulkojumi vārdam mediācija plašā nozīmē, bet pārāk plašs, runājot par mediācijas procesu.

Mediācija ir viens no alternatīviem strīda risinājumiem (turpmāk tekstā – ASR), ar ASR saprot procesus, ar kuriem strīdus un konfliktus risina bez tiesas un kuri paši par sevi ir alternatīva strīdu un konfliktu izšķīšanai tiesā⁴⁹. Šo procesu veidi ir vairāki, piemēram sarunas, kas atšķirībā no mediācijas notiek starp pusēm, bez trešās personas piedalīšanās. Vai

⁴⁵ *Mediācija*, 2017, Tieslietu ministrija, pieejams tiešsaistē: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/mediacija#8>

⁴⁶ *Mediācija*, 2012, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Pastāvīgais birojs, 32.lpp.

⁴⁷ *Akadēmiskā terminu datubāze*, pieejams tiešsaistē: <http://termini.lza.lv/term.php?term=medi%C4%81cija&list=medi%C4%81cija&lang=>

⁴⁸ *LZA Terminoloģijas komisijas sēdes protokols* Nr. 4/1069 (30.05.2006)

⁴⁹ Kronis I., 2007, *Civiltiesisko strīdu alternatīvs risinājums*. Rīga, Latvijas Vēstnesis 2007, 8. lpp.

šķīrējtiesa, kur nostāju vai lēmumu pat ja tas ne vienmēr ir pusēm saistošs ir pieņēmusi trešā persona. Galvenais kritērijs, kas padara mediāciju par īpašu un no pārējām ASR metodēm atšķirīgu procesu ir tas, ka trešā persona tikai asistē pušu komunikācijā, nevērtējot un nelemjot to vietā.

2.1. attēls Mediācijas principi⁵⁰

Jānorāda, ka mediācija ir process, kas pastāv gadsimtiem ilgi, jo sākot ar to, ka ir bijušas personas vai grupas, kas nav spējušas atrisināt savā starpā radušos konfliktus ir bijušas arī trešās personas, ka palīdzējušas tos atrisināt. Tomēr mediācija, kā profesionāla nodarbošanās pastāv kopš 20. gadsimta vidus, kad sāka attīstīties ASR joma. Pirms tam dažādas personas gan saistībā ar savu profesionālo gan privāto darbību, tādās personas kā diplomāti, reliģijas vadoņi, biznesa līderi, politiķi vai vienkārši personas, kas baudīja sabiedrības uzticību, atviegloja un palīdzēja procesā, kurā puses nonāca pie vienošanās par risinājumu. Kā skaidro Mūrs (Moore, 2014) " lielākā daļa mediatoru citos laikmetos un citās kultūrās iemēcījās savas prasmes neformāli un pildīja savu mediatora lomu citu profesiju un pienākumu kontekstā" (69. lpp)⁵¹. Mūsdienu mediācijas prakses pamatā ir četras tendences. Pirmkārt, ASV 19. un 20. gadsimta strādnieku un vadītāju sadursmju rezultātā ASV valdība atbalstot mierpilnu attiecību veidošanu rasīja tādās iestādes kā Valsts Mediācijas Pārvalde (National Mediation Board), kas tika izveidota, lai izvairītos no dzelzceļnieku streikiem 1929. gadā .

Darba turpinājumā autore sniegs plašāku ieskatu mediācijas procesā, tā ētikas principos, un pazīmēs, kas to atšķir no citām strīdu risināšanas metodēm, autore atspoguļos valodas centrālo lomu mediācijas procesa stadijās, ņemot vērā galvenos principus un īpaši apsvērumus attiecībā uz valodu strīdos starp dažādu tautību pārstāvjiem. Tāpat, autore sniegs mediācijas

⁵⁰ *Mediācija*, 2017, pieejams tiešsaistē: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/mediacija#8>

⁵¹ Moore, C. 2014, *The Mediation Process: Practical strategies for resolving Conflict*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

jēdziena skaidrojumu un veiks teorētisko pamatnostādņu analīzi, par mediāciju kā strīdu risināšanas veidu. Darba gaitā tiks analizēti mediācijas procesa ētikas principi. Darba autore pētīt mediāciju kā procesu un analizējot teoriju sniegs pamatinformācija par mediāciju, koncentrējoties uz tiem aspektiem, kas var būt nozīmīgi tulkam, lai tas spētu izvēlēties mediācijas procesa funkcijai atbilstošu tulkošanas stratēģiju.

2.2. Mediācijas definīcija un teorētiskais raksturojums

Pētīt mediācijas definīciju pieejamas vairākas versijas, bet tās visas vieno tas, ka mediācija ir brīvprātīgs konflikta risināšanas veids, iesaistot trešo pusi – mediatoru.

„**Mediācija** ir konfliktu risināšanas process, kas ir kā papildinājums un reizē arī alternatīva tiesas procesam un kas ieņem aizvien svarīgāku lomu dažāda veida domstarpību gadījumos. Mediācijas mērķis ir panākt, lai katra konfliktējošā puse panāktu uz savām interesēm vērstu rezultātu. Mediācijā nav zaudētāju. Ar mediācijas palīdzību konflikts var tikt atrisināts ātrākā laikā vai arī no tā var izvairīties pavisam”⁵².

Latvijā par mediāciju pēdējos gados tiek runāts arvien vairāk un daudz, un mediācijas loma konfliktu risināšanā aizvien pieaug ar katru brīdi, tomēr izpratne par šo procesu ir diezgan viduvēja.

Mediācijas kustības aizsācējs Latvijā un LZA goda profesors Jānis Bolis ir norādījis, ka **mediācija** ir ārpustiesas process, kur kāda profesionāli izglītota neitrāla persona, kas nav iesaistīta strīdā, palīdz pusēm pašām rast strīda risinājumu.⁵³

Līdzīga mediācijas definīcija ietverta arī Eiropas mediatoru rīcības kodeksā, un tajā minēts, ka mediācija ir process, kurā divas vai vairāk puses aņņemas iecelt trešo pusi (mediatoru), lai tā veicinātu strīda noregulējumu un panāktu pušu vienošanos bez tiesvedības, neatkarīgi no tā, kā šādu procesu sauc vai ir ierasts apzīmēt katrā dalībvalstī⁵⁴.

Daudzas iestādes sniedz mediācijas definīciju, šīs definīcijas ir saskanīgas attiecībā uz dažiem kopīgiem elementiem, vienlaikus paredzot zināmu elastīgumu attiecībā uz interpretāciju un praksi. Ņujorkas štats šo procesu apraksta šādi: neitrāla persona, ko sauc par mediatoru cenšas panākt abām pusēm pieņemamu strīda risinājumu. Mediators neizšķir strīdu, bet palīdz pusēm komunicēt, lai tās spētu strīdu atrisināt pašas. Mediācija ir īpaši lietderīga,

⁵² Kas ir mediācija? Pieejams tiešsaistē: http://www.mediacija.lv/?Kas_ir_medi%C4%81cija%3F

⁵³ Linters K., 2012, *Mediācija un tās attīstība Latvijā*, 54 Biedrības „Integrētā Mediācija Latvijā”

⁵⁴ Eiropas mediatoru rīcības kodekss, 2015, Pieejams tiešsaistē: <http://adr.mediacija.lv/wp-content/uploads/2015/03/EiropasMediatoruRicibasKodekss.pdf>

kad strīds notiek starp ģimenes locekļiem, kaimiņiem vai biznesa partneriem. Mediācija var nebūt piemērota, ka kādai no pusēm ir būtiski lielāka vara un ietekme uz otru pusi ⁵⁵.

Amerikas Arbitrāžas Asociācija, Amerikas zvērinātu advokātu asociācijas strīdu risināšanas nodaļa un Konfliktu risināšanas asociācija definē mediāciju savos Uzvedības standartu priekšrakstos kā procesu kurā neieinteresēta trešā persona atvieglo komunikāciju un vienošanos un veicina strīda pušu brīvprātīgu lēmuma pieņemšanu. Mediācijai ir vairāki mērķi, tostarp sniegt pusēm iespēju noskaidrot un noformulēt problēmas, izprast dažādas perspektīvas, identificēt intereses, izpētīt un novērtēt iespējamus risinājumus, un kad ir vēlēšanās nonākt pie abpusēji apmierinošas vienošanās ⁵⁶.

Ķīnas Arbitrāžas Asociācija apraksta progresējošo (*evaluative*) mediācijas veidu: Mediācija ir brīvprātīgs, nesaistošs un privāts ASR process, kurā neitrāls mediators palīdz pusēm vienoties par izlīgumu. Mediators ir apmācīta un neitrāla trešā persona, kas novērtēs pušu juridiskās situācijas spēcīgās un vājās vietas, piedāvās izlīguma variantus, virzot puses uz pēc labākās sirdsapziņas ieguldīt piepūli, lai atrastu risinājumu, kuram abas var piekrist. Tomēr mediatoram nav pilnvaru uzspiest izlīgumu. Tā vietā pusēm ir jāpiekrīt, ka tās nonāks pie vienošanās pēc savas iniciatīvas. Kad puses piekrīt vienoties, līgums par vienošanos kļūst juridiski saistošs dokuments, ko var izpildīt piespiedu kārtā pamatojoties uz prasījumu tiesā. ⁵⁷

Un starptautiskā uzņēmējdarbības palāta mediāciju apraksta kā elastīgu vienošanās tehniku, ko veic privāti un konfidenciāli, kurā mediators darbojas kā neitrāls atbalsts, lai palīdzētu pusēm centienos panākt vienošanos viņu strīdā par izlīgumu. Pušu varā ir gan lēmums par izlīgumu, gan jebkurš vienošanās par izlīgumu noteikums ⁵⁸

Ir vairākas mediācijas procesa definīcijas, kuras vieno raksturojums, ka mediācija ir brīvprātīgs process, ar uzsvaru tieši par brīvprātības principu – mediācijas procesu nevar uzspiest, to var uzsākt tikai tad, ja puses vienojas, ka kopīgi mēģinās tādā veidā risināt konfliktu.

Mediācijas procesa laikā konflikta partneri ar neitrālā trešā palīdzību, kuram nav saturisku lēmējpilnvaru, vienojas par kopīgiem, abpusēji attiecināmiem, pēc iespējas auglīgiem lēmumiem, kuri veidojas uz augošās sevis paša un otras puses, kā arī pušu realitātes

⁵⁵ http://www.nycourts.gov/ip/adr/What_Is_ADR.shtml#mediation

⁵⁶ The Model Standards of Conduct for Mediators of AAA, 2005, (American Arbitration Association), ABA (American Bar Association) & ACR (Association for Conflict Resolution), pml. (), http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/2011_build/dispute_resolution/model_standards_conduct_april2007.authcheckdam.pdf [hereinafter The Model Standards].

⁵⁷ Mediation, CAA, 2016, <http://www.arbitration.org.tw/english/mediation.htm>

⁵⁸ Mediation Guidance Notes, ICC, 2016, <http://www.iccwbo.org/Products-and-Services/Arbitration-and-ADR/Mediation/Rules/Mediation-Guidance-Notes>.

skatījuma izpratnes.”⁵⁹ Latvijas mediācijas padomes tīmekļvietnē savukārt sniegts veiksmīgāks un izvērstāks definējums : “Mediācija ir brīvprātīgs process, kurā konfliktējošās puses ar neitrālas trešās personas palīdzību, pašas mēģina atrast konstruktīvu konflikta risinājumu.

Mediācija ir konfliktu risināšanas process, kas ir kā papildinājums un reizē arī alternatīva tiesas procesam un kas ieņem aizvien svarīgāku lomu dažāda veida domstarpību gadījumos. Mediācijas mērķis ir panākt, lai katra konfliktējošā puse panāktu uz savām interesēm vērstu rezultātu. Mediācijā nav zaudētāju. Ar mediācijas palīdzību konflikts var tikt atrisināts ātrākā laikā vai arī no tā var izvairīties pavisam”⁶⁰ tomēr, pusēm ir jābūt spējīgām vairākkārt tikties, turklāt, nepiederošas, trešās personas klātbūtnē censties atrisināt konfliktu, tādā mērā, lai puses panāktu vienošanos un kopīgu lēmumu par turpmāko rīcība attiecībā uz konflikta cēloni.

Mediāciju definē arī vienkārši kā vienošanos, kas panākta ar trešās personas atbalstu⁶¹, jo šāda vienkāršota definīcija atbilst jebkurai procesam, ko var pamatoti atzīt par mediāciju. Plašāku skaidrojumi sniedz jomas pionieris Doktors Kristofers Mūrs (Dr. *Christopher Moore*): “Mediācija ir konflikta risināšanas process, kurā ar abām pusēm pieņemama trešā persona, kas nav apveltīta ar varu pieņemt strīda pusēm saistošu lēmumu, iesaistās konfliktā vai strīdā, lai palīdzētu iesaistītajām pusēm uzlabot viņu attiecības, veicinātu komunikāciju un izmantotu efektīvu problēmrisināšanas (*problem-solving*) un sarunu procedūras, lai panāktu brīvprātīgu un abām pusēm pieņemamu saprašanos vai vienošanos par strīdīgajiem jautājumiem (Moore, 2014, p. 8)⁶²”.

Mediācija cieši ir saistīta ar konfliktu risināšanas teorijām un konfliktu kā tādu. Katram cilvēkam jau kopš bērnības ir izveidojies priekšstats par to, kas ir konflikts – pagalmā strīdoties ar draugiem, reizēm, novērojot kā vecāki strīdas. Katram cilvēkam ir arī savs priekšstats par to, kāda ir pareiza vai gluži otrādi - nepieņemama uzvedība konflikta situācijā. Konflikts saistās lielākoties ar negatīvām emocijām, katram dzīvē ir bijusi kāda konfliktsituācija, kas arī veidojusi priekšstatu un personas pieredzi. Tāpat kā katrs no mums atšķirīgi varētu definēt konfliktu, arī zinātnieki konfliktu definē atšķirīgi.

⁵⁹ Trosens A., 2004, *Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē*, Rolands Hofmans Dorisa B. Rotfīšere Win-Management GmbH Mīlbergā 39 57610 Altenkirchena; Translated into Latvian by the funds of EU Twinning project LV

⁶⁰ http://www.mediacija.lv/?Kas_ir_medi%C4%81cija%3F

⁶¹ Harold I. Abramson, 2011, *Mediation representation. Second edition*, Oxford University Press Inc, New York, 88. lpp.

⁶² Georgakopoulos A., 2017, *The Mediation Handbook Research, theory, and practice*, Routledge

Piemēram, krievu psihologi Ancupovs un Špilovs analizējot daudzu pētnieku konfliktu definīcijas izveidojuši savu definīciju: „Konflikts ir subjektu mijiedarbībā nozīmīgu pretrunu asākais risināšanas veids, kas realizējas abpusējā pret darbībā un parasti rada negatīvas emocijas”⁶³. Autore nevar nepiekrīst tam, ka konflikts ir strīdus situācijas kritiskais punkts un saistās ar negatīvām emocijām visām iesaistītajām pusēm.

Savukārt krievu zinātnieki Bogdanovs un Zazikins konfliktu definē šādi: „Konflikts ir pret darbība starp subjektiem, ko rada grūti atrisināmas un subjektīvi nozīmīgas pretrunas, un saistīta ar asiem emocionāliem pārdzīvojumiem”⁶⁴.

Arī šīs teorijas autori viennozīmīgi izskaidro konflikta būtību un procesu, runājot par to, ka konflikts rodas pretrunu dēļ viena jautājuma risināšanā, nespējot panākt kopīgu viedokli. Konflikts ir psiholoģiski smagi iesaistītajām pusēm, pārdzīvojot arī par to, ka puses viena otru sāpina, reizēm, konflikta laikā pasakot arī to, ko patiesībā nemaz nedomā, bet konflikta saasinājumā rodas vēlme apzināti sāpināt otru pusi.

Savukārt psiholoģijas vārdnīcā sniegts nedaudz atšķirīgs konflikta definējums: „Konflikts ir attiecīgā laikā un telpā pretrunīga tendenču un interešu sadursme, kad nepieciešama individuālo, grupveida vai institucionāla atrisināšana”⁶⁵. Šī teorija norāda uz to, ka konflikta risināšanā ir nepieciešamība risināšanā iesaistīt vēl kādu citu, bez konfliktējošām pusēm. Konflikts lielākoties nonāk līdz kritiskajam punktam brīdī, kad viedokļu atšķirība ir ievērojama un puses nevēlas atzīt vai piekrist otras puses viedokli, domām vai atziņām.

Iepriekš minētās teorētiskās atziņas par konfliktu un tā definīcijas cieši saistītas ar mediācijas procesu, jo mediācija, kā jau autore noskaidroja ir konflikta risināšanas metode, kur palīdzību var sniegt konfliktā neiesaistīta trešā persona, kura nepārstāv nevienu no konfliktējošām pusēm.

„Amerikāņu konfliktologi uzskata, ka konfliktiem kā sociālām parādībām ir ne tikai negatīva, bet arī pozitīva nozīme”⁶⁶. Šī atziņa rosina domāt, ka pozitīvā puse ir tāda, ka cilvēkiem ir jāsāk domāt, un jāmeklē veidi, kā rast risinājumu, konfliktējošajām pusēm ir jācenšas labāk iepazīt vienu otru un izprast otras puses domu gājienu, jāmeklē dažādi, iepriekš neizmantoti radoši paņēmieni, lai situāciju noregulētu un atrisinātu, viens no šādiem

⁶³Dūka M., Rutka L., 2012, *Organizāciju psiholoģija*, Latvijas Universitāte, pieejams tiešsaistē: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=23289&chapterid=7102>

⁶⁴ Dūka M., Rutka L., 2012, *Organizāciju psiholoģija*, Latvijas Universitāte, pieejams tiešsaistē: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=23289&chapterid=7102>

⁶⁵ G.Breslava, 1999, *Psiholoģijas vārdnīca*, Mācību grāmata, 157.lpp.

⁶⁶ Omārova S., 1996, *Cilvēks runā ar cilvēku*, Kamene, 92.lpp

variantiem varētu būt lēmums izmantot mediatora palīdzību, kas savā ziņā jau ir solis uz izlīgumu, jo puses jau spēj vienoties pamēģināt rast risinājumu kopīgi, bez tiesvedības.

Ļoti svarīga loma ir komunikācijai konfliktu risināšanā, kā arī mediācijas procesā. Omārova S. definējot komunikāciju norāda, ka: „Komunikācija ir informācijas apmaiņas process starp partneriem⁶⁷” Komunikācija var būt pozitīva un var būt negatīva, tas atkarīgs no informācijas, ziņas, kuru mēs adresējam komunikācijas partnerim. Komunikācijas procesā partneri, ne tikai apmainās ar informāciju, bet arī rada to, attīsta, pilnveido, precizē. Komunikācijas procesā partneri viens otru ietekmē ar savas informācijas vēstījumu, apjomu, ziņas svarīgumu un nozīmi.

„Jebkurai sarunai jā sākas ar tā saucamo „Jūs” pieeju partnerim, tas nozīmē, ka jā mēģina iedomāties sevi otra cilvēka vietā, ar kuru norisinās saruna⁶⁸” domājot par komunikāciju no šāda skatu punkta – uzsākot komunikāciju, vārdu apmaiņu, mēs varam iepriekš izdomāt kā pateikt informāciju, lai otru cilvēku neaizvainotu, neaizskartu personiski, jo katram no mums ir skaidrs, ko mēs paši nevēlētos dzirdēt no sava sarunu partnera. Lielākoties komunikācijā kļūdas un pārpratumi rodas, ja viena persona nepietiekami izskaidro kādu lietu, ko pati uztver par pašsaprotamu un otra persona nespēj uztvert komunikācijas partnera domu vai ziņu – tas var būt par pamatu konfliktam un negatīvai vienvirziena komunikācijai.

Mediācija savā būtībā saskaras un pārklājas ar socioloģiju un psiholoģiju, jo labam mediatoram būtu ieteicams pārzināt psiholoģijas pamatus, konfliktu risināšanas metodes, taņī skaitā, mediāciju.

Socioloģija (latīņu: *socius* — ‘sarunu biedrs’) ir zinātniska mācība par cilvēku sociālo uzvedību, tās izcelsmi, attīstību, organizāciju un institūcijām. Tā ir sociālā zinātne, kas izmanto dažādas metodes empīriskai izpētei un kritiskai analīzei, lai radītu izpratni par cilvēku sociālajām rīcībām, sociālajām struktūrām un funkcijām⁶⁹. Sociologu mērķis lielākoties ir veikt izpēti, kuru varētu izmantot sociālās politikas un labklājības veicināšanai, savukārt citi sociologi koncentrējas uz sociālo procesu teorētisku izpratni bez tiešas secinājumu pielietošanas praksē. Mediācijas procesā socioloģijas pamatu zināšanas mediatoram varētu palīdzēt, spējot prognozēt konfliktā iesaistīto pušu uzvedību noteiktās situācijās, ka arī, paredzot pušu reakciju uz noteikta veida ziņām un komunikācijas veidiem.

⁶⁷ Omārova S., 1996, *Cilvēks runā ar cilvēku*, Kamene, 28.lpp

⁶⁸ Omārova S., 1996, *Cilvēks runā ar cilvēku*, Kamene, 30.lpp

⁶⁹ Ashley D, Orenstein DM., 2005, *Sociological theory: Classical statements (6th ed.)*. Boston, Massachusetts, USA : Pearson Education, 3—5, p.32—36.

Savukārt psiholoģijas pārzināšana mediatoram palīdzēs novērojot konfliktā iesaistītās puses un

Psiholoģija (grieķu: ψυχή, psychē — 'dvēsele' + λόγος, logos — 'jēdziens, mācība') ir mācība, kas pievēršas psihisko parādību pētīšanai un zināšanu izmantošanai, lai veicinātu cilvēku spēju attīstību un apmierinātību ar dzīvi⁷⁰. Jēdziens psiholoģija bieži tiek lietots arī kā apzīmējums daudzveidīgām psiholoģiskām terapijām. Psiholoģijas pamatu zināšana mediatoram palīdz konfliktējošām pusēm pārvarēt psiholoģiskās barjeras, kuras ir izveidojušās dzīves gaitā un sabiedrības ietekmē, palīdz atrisīt konfliktējošās puses, atvērt sarunai, orientētai uz rezultātu. Psiholoģija ir cieši saistīta ar mediāciju, jo ikvienam mediatoram būtu jābūt labam psihologam, lai tas kvalitatīvi varētu palīdzētu iesaistītajām pusēm, tomēr nereti, mediators ir tulks, kuram psiholoģijas zināšanu nav un ir jāmeklē citi risinājumi, lai komunikācija noritētu veiksmīgi, ņemot vērā, ka tulkam ir ne tikai jāpārtulko pušu runa, bet jāspēj būt arī neitrālam, neizrādīt emocijas, un censties abstrahēties no vienas

Mediācijas praksi daļa no mediācijas pētniekiem⁷¹ uzskata par piederīgu gan psiholoģijas, gan socioloģijas zinātnēm, bet citi mediāciju uzskata par tiesību zinātnēs ietilpstošu jomu. Mediācijas piederību tiesību zinātnei pamato tas, ka tā ir viena no ASR metodēm, kas galvenokārt tiek piemērotas juridisku strīdu risināšanai. Tomēr mediācija no pārējām ASR metodēm atšķiras ar to, ka tā ir paredzēta arī ar tiesībām nesaistītu strīdu risināšanai. Tas, ka mediatoram nevar paredzēt prasību būt par juristu tiek pamatots ar mediatoram nepieciešamo spēju būt neitrālam un taisnīgam izejot no tiesību aktu noteiktajām robežām, kas profesionālam juristam⁷² iespējams nebūtu tik viegli izdarāms. Mediācija aptver visus konflikta aspektus neatkarīgi no to juridiskās saistības/būtiskuma un šajā gadījumā jurists ne vienmēr spēs vispusīgi aplūkot situāciju, neņemot vērā to, kuram ir taisnība no likuma viedokļa⁷³. Daudzos pastāvošajos pētījumos mediācijas tulkošanu pielīdzina tiesu tulkošanai, ciktāl dažās valstīs mediācijas process ietilpst valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības, kopumā, kas paredz arī pienākumu nodrošināt tulka pakalpojumu, kā cilvēktiesību sastāvdaļu.

⁷⁰ G. Breslavs., 1999, *Psiholoģijas vārdnīca*, Mācību grāmata, 111. lpp.

⁷¹ <http://www.satori.lv/article/starptnieks-un-vina-bezdibenis>

⁷² Currie C., 2000, *Should A Mediator Also Be An Attorney?* Pieejams tiešsaistē: <http://www.mediate.com/articles/currie.cfm>

⁷³ Kameņeckā-Usova M., 2015, *Kā pareizi saprast mediāciju*. Jurista Vārds, 26.05.2015., Nr. 21 (873), 16.-19.lpp. Pieejams tiešsaistē: <http://www.juristavards.lv/doc/266695-ka-pareizi-saprast-mediaciju/>

2.3. Mediācijas process

Jau iepriekš tika noskaidrots, kas mediācija ir konflikta risināšanas process. Pretruna, it kā nesaistoša vienošanās, kas galu galā kļūst saistoša: “Mediācija, lai arī ir salīdzinoši jauns jēdziens, ir labi pārdomāts instruments, kas, pastāvot sistemātiskiem noteikumiem, Eiropas un valstu mērogā var būtiski dažādot un veicināt strīdu risināšanu. It īpaši, ņemot vērā Mediācijas Direktīvas 6. pantu, kas nosaka kārtību, kad mediācijas procesā panākto vienošanos var padarīt izpildāmu ar tiesas vai citas kompetentas iestādes lēmumu vai spriedumu, kas mediāciju padara par pilnīgu un pienācīgu alternatīvu tiesai un šķīrējtiesai.”⁷⁴

Mediācija ir brīvas gribas izteikts, labprātīgs sadarbības process, kurā puses ar mediatora starpniecību cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savas konflikta situācijas un domstarpību atrisināšanai. Mediācijas principi viennozīmīgi ir balstīti uz sadarbības, brīvprātības principiem, un mediatora konfidencialitāte un neitralitātes ievērošanu.

Mediācijas process ir organizēts tā, lai konfliktā iesaistītās puses izprastu savas intereses un patiesās vajadzības, kā rezultātā būtu iespējams sasniegt vēlamu rezultātu, kurā abas puses apmierinātas ar sasniegto. Mediācijas procesā panāktais rezultāts reizēm ir labāks, nekā risinot jautājumu caur tiesu, jo mediācijas procesā pusēm ir iespēja vairāk komunicēt, izteikt brīvi savu viedokli, atrisināt sasāpējušus jautājumus.

Pēc būtības mediācija ir asistēts sarunu process, ko asistē neitrāla un neieinteresēta trešā persona, kas nodrošina pušu paustās informācijas konfidencialitāti. Mediācijas procesā puses nevis trešā persona, kas ir neitrāla, pieņem nozīmīgus lēmumus attiecībā uz rīcību un rezultātu. Tas ir uz risinājumu orientēts process, kas palīdz personām, kas var būt gan privāttiesību, gan publisko tiesību subjekti, veidot viņu nākotni tā vietā, lai izvērtētu viņu pagātni. Kvalitatīva mediācijas procesa priekšnoteikums ir strikta tās pamatprincipu piemērošana un tās procesuālo stadiju elastīga piemērošana. Galvenie, bet ne vienīgie pamatprincipi, kuru pamatā ir daudzi ētikas noteikumi, uz kuriem atsaucas mediatori visā pasaulē⁷⁵ paredz brīvību pieņemt lēmumu, neitralitāti un konfidencialitāti. Citiem vārdiem sakot mediācija no citiem strīdu risināšanas procesiem atšķiras ar to, ka, pirmkārt, puses ir tās, kas pieņem lēmumu, otrkārt, ar to, ka mediators ir vidutājs, kura uzdevums ir palīdzēt pusēm, bez personīgas ieinteresētības un bez cerībām uz kādu konkrētu rezultāti, un, treškārt, ar to, ka ar procesa privātumu (ciktāl to neierobežo pušu vienošanās vai piemērojami tiesību akti,

⁷⁴ Kameņeckā-Usova M., 2015, *Kā pareizi saprast mediāciju*. Jurista Vārds, 26.05.2015., Nr. 21 (873), 16.-19.lpp.

⁷⁵ Model Standards of Conduct for Mediators, 2009, *Mediators Ethics Guidelines*, JAMS, Pieejams tiešsaistē: <https://www.jamsadr.com/mediators-ethics/>; The Mediation Center of the Chinese Arbitration Association Code of Ethics for Mediators

piemēram, ja kāda no pusēm ir publisko tiesību subjekts, to var saistīt tiesību aktā paredzēts pienākums informēt sabiedrību par mediācijas procesa stadiju rezultātiem, tomēr procesā notiekošajam ir absolūta konfidencialitāte arī šādā gadījumā).

Pirms mediācijas procesa uzsākšanas mediatoram ir jāpārlicinās, ka mediācijas puses saprot mediācijas procesa īpatnības, nosacījumus, regulējumu, ja nepieciešams, jāiepazīstina konfliktā iesaistītās puses ar Mediācijas likumu, mediācijas terminu, kā arī mediatora un pušu lomu, tiesībām, pienākumiem un atbildību mediācijas procesā. Mediatoram ir it īpaši jānodrošina un jāpārlicinās par to, ka pirms mediācijas procesa uzsākšanas puses būtu sapratušas un skaidri paukušas savu brīvprātīgu piekrišanu mediācijas procesa noteikumiem un nosacījumiem, it īpaši – jāatrunā mediatoram un pusēm saistošie konfidencialitātes nosacījumi.

Mediācijas procesam ir šādas stadijas un posmi:

- 1) izziņa par strīda priekšmetu, kurā mediators strādā ar pusēm, gatavojoties uz pirmo sarunu sesiju;
- 2) ievada apgalvojumi, kas ļauj mediatoram uzsākt procesu un katrai no pusēm izklāstīt savu skatījumu uz situāciju;
- 3) informācijas ievākšana, kuras laikā mediators palīdz pusēm celt gaismā un apsvērt visu iespējamo informāciju, kas tiem palīdzētu pieņemt lēmumu;
- 4) plāna izstrāde un problēmas apstrādāšana, kurā puses kopā ar mediatoru konkretizē risināmos jautājumus un sastāda to sarakstu un atbalsta pušu centienus to risināšanā;
- 5) vienošanās sastādīšana vai pušu pieņemto lēmumu piefiksēšana ar mērķi nodrošināt to maksimālu skaidrību un ilgtspējību, un
- 6) pēckonflikta uzraudzība un attiecību veidošana.

Izpētot mediācijas procesa tehnikas tiks atklāts cik lielā mērā jābūt uz avotu vai arī uz mērķi orientētai pieejai, kas savukārt nākamajā nodaļā ļaus analizēt mediācijas tulkošanas klasifikāciju.

Ņemot vērā Zaubergas formulēto kritēriju tulkošanas stratēģijas izvēlē, kas paredz, ka tulkojums var būt brīvāks, ja avotvalodas teksta nozīme ir mazāka⁷⁶, autore centīsies noskaidrot, cik liela ir mediācijas procesa dalībnieku, gan pušu, gan mediatora runātā teksta nozīme. Autore darba turpinājumā risinās jautājumus, par to vai mediācijas procesā ir pieļaujams antonīmisks tulkojums.

Balstoties uz pieejamo informāciju par mediācijas procesa rezultātiem, statistikas dati liecina par to, ka 80% gadījumu konflikta situāciju tiek atrisinātas mediācijas procesa laikā,

⁷⁶ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 65.lpp.

pusēm vienojoties par abpusēji izdevīgu un pieņemamu risinājumu. Mediācijas process ir nesalīdzināmi patīkamāks process kā tiesvedība, arī norises vietu var izvēlēties konfliktā iesaistītajām pusēm patīkamāko un ērtāko, par to iepriekš vienojoties ar mediatoru, kas procesu padara labvēlīgi orientētu, un mērķtiecīgi tendētu uz darbībām, kas veicina mierizlīgumu ārpusstiesas ceļā.

2.4. Komunikācijas stratēģijas

Visas komunikācijas sastāvdaļas gan ētiskās, gan procesuālās balstās uz skaidru komunikāciju starp pusēm un mediatoru. Un attiecīgi valodai mediācijā ir galvenā loma un ja dalībnieki runā dažādās valodās kvalitatīva procesa nodrošināšana var kļūt par grūtu uzdevumu. Kad valoda kļūst par mediācijas barjeru, lai nodrošinātu ētisku un efektīvu procesu mediatora loma kļūst vēl būtiskāka.

Tulka galvenais mērķis ir nodrošināt efektīvu un ātru saziņu. Lai izpildītu šos mērķus, svarīgākie kritēriji ir patīkama balss, runas plūdums, runas loģiskā sasaiste, oriģinālā ziņojuma jēgas atbilstība, tulkojuma pabeigtība, pareizs gramatikas un terminoloģijas lietojums (Buhler 1986)⁷⁷

Tā kā tulkošana ir starpkultūru komunikācijas process, tulkotājiem jāpiemēro avota un mērķkultūru specifiskās pazīmes, lai tulkojums būtu veiksmīgs jaunās kultūras kontekstā. Ja avota tradīcijas tiek pārnestas tieši, mērķteksts nereti neizpilda savu komunikatīvo funkciju. Mediācijas problēmas risināšanā var būt vajadzība pēc rakstiskās vai mutiskās tulkošanas, ka parast neveic mediators, bet tulkošanas jomas profesionāļi ⁷⁸.

Tulkošana var būt gan rakstiska, gan mutiska, mutisko tulkošanu atšķirībā no rakstiskās raksturo runāta vēstījuma tulkošana, kas ir tūlītēja, jeb idejas pārņemšana no vienas valodas otrā “reālajā laikā”, bez iespējas labot iepriekš pateikto, tāpēc, komunikācija mediācijas procesā ir ļoti nozīmīgi, un tulkam komunikācijā jāspēj ātri reaģēt, pielāgoties apstākļiem un abstrahēties no emocionālā fona mediācijas procesa laikā.

Gan rakstiskā gan mutiskā tulkošana ir nozīmīga mediācijas procesā, bet mutiskā tulkošana tajā ir īpaši būtiska, jo pats process ir “reālajā laikā” notiekoša saruna starp pusēm, kuras pašas nosaka sarunas iznākumu, kur dokumentācijai ir salīdzinoši nenozīmīga loma.

⁷⁷ Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*, 65.lpp.

⁷⁸ Carter, Alexandra and Watts, Shawn, 2016, *The Role of Language Interpretation in Providing a Quality Mediation Process*. Contemporary Asia Arbitration Journal, Vol. 9, No. 2, pp. 301-316, Pieejams tiešsaistē: <https://ssrn.com/abstract=2879777>.

Ņemot vērā mutiskās tulkošanas nozīmi mediācijā šajā tā tiks padziļināti pētīta atspoguļojot tās nozīmi izstrādājot ieteikumus praksei.

Plānojot mediācijas procesu un izvēloties komunikācijas stratēģiju, svarīga ir mediācijas norises vietas izvēle un jautājums par to, vai izmantot tiešo vai netiešo mediāciju, ko būtiski var ietekmēt attālums starp iesaistītajām pusēm un iespējamās ceļošanas izmaksas. Protams, mediācijas procesā palīgā var ņemt arī tādus modernus komunikācijas līdzekļus kā video vai interneta sakari vai *Skype* un telekonference, tomēr klātienē organizēts process varētu sniegt ātrāku un efektīvāku procesa virzību.

Mediācijas komunikācijas galvenās stratēģijas ir: aktīvā klausīšanās, gabalošana (informācijas vienību sadalīšana), paskaidrošana (nepieļaujot argumentēšanu), jautājumi (atvērtie, tiešie, “atbalss” jautājumi, hipotētiskie jautājumi, u.c.), “es” vēstis (apgalvojumu, kas ietver “tu” izmainīšana atainojot tajā ietverto uz pašu personu attiecināmo apgalvojumu), pārfrāzēšana, kopsavilkumi, spoguļošana, nesadzirdēšana⁷⁹. Katra komunikācijas stratēģija ir rīks mediatora rokās, ka ļauj virzīt saziņu konflikta risinājuma virzienā. Šie rīki ir vēstījuma stratēģiska sagrozišana un šī situācija ir izaicinājums tulkam

2.5. Mediācijas process vairāk nekā vienā valodā

Mediācijas process ir gana sarežģīts arī vienā valodā, tomēr, vēl lielāka problēma rodas tad, ja process ir jārisina vairāk nekā vienā valodā. Īpaši izteikta šī problēma ir sastopama starptautiskos ģimenes strīdos kad konflikta pusēm ir atšķirīgas dzimtās valodas. Ja pusēm ir katrai sava dzimtā valoda, tad mediācijā — vismaz kādu laiku — tās labprātāk vēlas runāt katra savā valodā. Ņemot vērā emocionālo pusi, apstākļus un spriedzi, puses pārsvarā vēlas runāt savā dzimtajā valodā, arī gadījumos, kad viena no pusēm brīvi pārvalda otras puses valodu – reizēm tie ir principi, reizēm apzināta rīcība un nevēlēšanās sadarboties.

Tomēr puses, kurām ir atšķirīga dzimtā valoda, mediācijas procesā var justies ērti, runājot kādā trešā valodā, t. i., valodā, kura nav dzimtā nevienai no pusēm, vai arī viena puse var izteikt vēlmi runāt otras puses valodā. Jebkurā gadījumā mediatoram ir jāapzinās papildu risks, ko var radīt pušu pārpratumi valodu problēmu dēļ⁸⁰.

⁷⁹ Trosens Artūrs, Rolands Hofmans, Dorisa B. Rotfišere. „Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē”. Tulkojums no vācu valodas uz latviešu valodu ES Twinning projekta „Strīdus izšķiršanas sistēmas un praktizējošu juristu apmācība”, Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2007.

⁸⁰ *Mediācija*, 2012, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Pastāvīgais birojs, 32.lpp.

Risks pastāv gan mediatoram, gan tulkam ja tāds tiek piesaistīts, jo lielākoties, šādu strīdu risināšanā puses runā ātri, emocionāli, skaļi vai ļoti klusu, visas šīs negatīvās puses mediācijas procesā var radīt ievērojamus šķēršļus, ja mediācijas process notiek vairāk nekā vienā valodā.

Pušu vēlmes attiecībā uz mediācijā izmantojamo valodu būtu jārespektē, cik vien tas iespējams. Ideālā gadījumā mediatoram pašam būtu jāspēj saprast šīs valodas un runāt tajās. Kopīgā mediācija ļauj iesaistīt mediatorus, kuru dzimtā valoda ir tā pati, kas konflikta pusēm, un kuri vienlaikus brīvi runā vai labi pārvalda citu attiecīgo valodu (tā saucamā „divvalodu” kopīgā mediācija)⁸¹.

Mediatoram būtu vieglāk veikt savus pienākumus un palīdzēt pusēm atrisināt radušos konflikta situāciju, ja tas spētu saprast abu iesaistīto pušu valodas, tas ļautu iesaistīties aktīvāk komunikācijā un brīžos, kad nepieciešams asistēt vai atbalstīt kādu no pusēm – varētu palīdzēt ar valodas zināšanu prasmi.

Kopīgajā mediācijā var iesaistīt arī vienu mediatoru, kas runā tikai vienas puses dzimtajā valodā, un otru, kas brīvi pārvalda abas iesaistītās valodas. Taču šādā gadījumā tas mediators, kurš brīvi pārvalda divas valodas, daļēji uzņemsies tulka funkcijas. Prioritārā izvēle noteikti ir piedāvāt pusēm iespēju mediācijas procesā tieši sazināties to izvēlētajā valodā; tomēr var būt tādi gadījumi, kad tas nav iespējams. Sazināšanos izvēlētajā valodā var atvieglot arī ar tulkošanas palīdzību. Ja kā iespēja tiek apsvērta tulkošana, tad tulks ir jāizvēlas ļoti rūpīgi, kā arī tam ir jābūt labi sagatavotam un informētam par sarunas īpašo jutīgumu, kā arī par mediācijas emocionālo fonu, lai tādējādi neradītu papildu pārpratumu risku un neapdraudētu strīda miermīlīgu risināšanu. Turklāt aizsardzības pasākumi attiecībā uz mediācijas sarunu konfidencialitāti ir jāpaplašina tā, lai tie ietvertu arī tulku⁸².

Ņemot vērā mediācijas procesa īpašos apstākļus, piesaistot tulku, ļoti rūpīgi jāizvērtē tulka kvalifikācija, iepriekšējā pieredze, un emocionālā noturība. Tulks ir jāiepazīstina ar darba apstākļiem, jāizskaidro darba saturs un vēlamā tulka rīcība noteiktās situācijās. Ļoti svarīgs aspekts ir konfidencialitāte un personas datu aizsardzība. Tulkam ir jāspēj nošķirt emocionalitāti un jāspēj profesionāli un bezkaislīgi sniegt tikai un vienīgi tulkošanas pakalpojumu, neizsakot savu viedokli par situāciju un neatbalstot kādu no pusēm. Mediācijas procesā iesaistīto tulku profesionālajai ētikai ir jābūt visaugstākajā līmenī, jāievēro visi priekšnosacījumi un vadlīnijas, lai mediācijas process sasniegtu veiksmīgu rezultātu.

⁸¹ *Mediācija*, 2012, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Pastāvīgais birojs, 32.lpp.

⁸² *Mediācija*, 2012, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Pastāvīgais birojs, 32.lpp.

Īpaša kopīgas mediācijas forma ir divkultūru, divvalodu mediācija. Divkultūru, divvalodu kopīga mediācija ietver īpašu nepieciešamību pēc starpkultūru zināšanām, kā arī valodu zināšanām saistībā ar mediāciju starp divām pusēm, kurām ir atšķirīgas izcelsmes valstis un atšķirīga dzimtā valoda. Saskaņā ar šo modeli mediāciju veic divi pieredzējuši ģimenes mediatori: no tiem katrs pārstāv vienas puses izcelsmes valsti un kultūru. Ja pušu izcelsmes valstu valodas ir dažādas, arī mediatoriem ir jābūt attiecīgo valodu prasmēm, taču jāuzsver, ka vismaz vienam mediatoram ir jāspēj arī labi saprast otru iesaistīto valodu⁸³.

Dažas no mediācijas shēmām, kur tiek izmantota divu valodu mediācijā, parasti mēģina sabalansēt divus jautājumus: profesionālās zināšanas un mediatoru dzimumu. Ir īpaši izstrādāti nosacījumi, kādām profesionālajām kompetencēm, prasmēm un zināšanām jāpiemīt mediatoriem, lai tie varētu klasificēties, kā kopīgās mediācijas procesa mediatori. Ir noteikts, ka kopīgo mediāciju veic viena mediatore (sieviete) un viens mediators (vīrietis), kā arī, detalizēti ir norādīts, ka vienam no mediatoriem ir jābūt ar juridisku specializāciju vai izglītību, savukārt otram - ar sociopsiholoģisku specializāciju. Izskatot dažādus mediācijas jautājumus, šāda kombinācija ļautu veiksmīgi risināt un kombinēt profesionālās un kultūras zināšanas, specifiskās nianšes un atšķirības. Šāda veida mediācijas procesus, kur iesaistīti divu dzimumu un divu profesiju mediatori, šādus procesus dēvē par divkultūru vai divvalodu mediācijas procesu⁸⁴. Šādi nosacījumi ir izstrādāti, lai konfliktā iesaistītajām pusēm varētu sniegt vislabāko risinājumu, augstākajā kvalitātē, nodrošinot divu dažādu profesionāļu klātbūtni un atbalstu mediācijas procesā.

⁸³ *Mediācija*, 2012, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Pastāvīgais birojs, 64.lpp

⁸⁴ *Mediācija*, 2012, Hāgas Starptautisko privāttiesību konference, Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences Pastāvīgais birojs, 32.lpp

3. MUTISKĀS TULKOŠANAS MEDIĀCIJAS PROCESĀ IZPĒTE

3.1. Mediācijas procesa tulkošanas prakses pētījuma apraksts

Maģistra darba mērķis ir pētīt mutiskās tulkošanas praksi mediācijas procesā un izstrādāt ieteikumus mediācijas procesā iesaistītajiem dalībniekiem, analizējot abu procesu teorētiskās pamatnostādnes, praktiskos aspektus, galvenos elementus un dalībnieku lomas. Iepriekšējās darba nodaļās teorētiskā aspektā tika analizētas abu procesu galvenās sastāvdaļas, proti, raksturoti paši procesi, uzskaitīti iespējamie dalībnieki, konstatēti gan tulkošanas, gan mediācijas mērķi un pamatprincipi. Raugoties no teorijas viedokļa ir redzamas šo procesu paralēles, piemēram, gan mediācijai, gan tulkošanai ir raksturīgas tādas pazīmes, kā starpnieka loma komunikācijas procesā, mērķis nodot vēstījumu, atvieglot un veicināt komunikāciju, neitralitāte, konfidencialitāte un brīvprātība. Šajā nodaļā autore salīdzina abus procesus to praktiskajā aspektā.

Galveno elementu salīdzinājums konstatējot līdzīgo un atšķirīgo abās praksēs un iespējamo problemātiku, ļaus identificēt risinājumus, lai izstrādātu ieteikumus, kas būtu noderīgi gan tulkiem, gan mediatoriem, lai mediācijas process un arī tulkošana noritētu veiksmīgi un kvalitatīvi, un, lai tiktu sasniegts mediācijas procesa mērķis.

Pamatojoties uz teorētiskajām pamatnostādnēm, kuras autore pētīja darba pirmajās divās nodaļās, turpmākajā darba daļā tiks konstatēti īpašie mediācijas procesa tulkošanai raksturīgie elementi, iespējamās problēmas un izstrādāti ieteikumi veiksmīgai mediatoru un tulku sadarbībai. Autore veiks praktisko pētījumu, kuram par pamatu izmantos, pirmkārt, apjomīga Eiropas Komisijas atbalstīta projekta “Saprast tiesiskumu” (*Understanding justice*, JUST/2013/JCIV/AG/4000004684, turpmāk tekstā – “*Understanding Justice*”)⁸⁵ ietvaros apkopoto informāciju un pētījumus par mediācijas procesa tulkošanu ES. Darba turpinājumā pētīta un analizēta iespējamā problemātika un sniegti ziņojumi par praksi sešās dalībvalstīs (Beļģijā, Nīderlandē, Itālijā, Rumānijā, Spānijā un Apvienotajā Karalistē)⁸⁶.

Otrkārt, ņemot vērā, ka mediācijas jomas profesionalizācija aizsākās ASV un līdz ar to mediācija tur ir daudz izplatītāka prakse nekā Eiropā, autore savas praktiskās daļas pamatojumam izmantos arī 2016. gada nogalē publicēto Kolumbijas Universitātes tiesību

⁸⁵ *Understanding Justice*, 2016, Understanding Justice Editor: Brooke Townsley School of Health and Education Middlesex University London. Pieejams tiešsaistē:
<http://www.understandingjusticeproject.com/#theproject>

⁸⁶ Townsley, Brooke editor, *Understanding justice*, 2016. Middlesex University
(http://www.understandingjusticeproject.com/assets/uj_report.pdf)

zinātnieku pētījumu “Mutiskās tulkošanas loma kvalitatīva mediācijas procesa nodrošināšanā” (*The role of language interpretation in providing a quality mediation process*, turpmāk tekstā – “ASV zinātnieku pētījums”)⁸⁷.

Treškārt, praktiskās daļas pamatojumam autore veiks individuālās intervijas ar 20 Latvijā praktizējošiem mediatoriem, kuri brīvprātīgi piekrita sniegt atbildes interviju veidā uz autores sagatavotiem jautājumiem (1.pielikums). Apkopotās mediatoru atbildes (2.pielikums) autore analizē saistībā ar teorijas pamatnostādņēm un iepriekš minēto pētījumu datiem, lai sasniegtu izvirzīto darba mērķi, nolūkā izstrādāt ieteikumus mediācijas procesa dalībniekiem.

3.2.Projekta *Understanding Justice* ietvaros veiktā pētījuma analīze

Šajā apakšnodaļā autore iepazīstina ar pētījumu, kas ir viens no maģistra darba praktiskās daļas pamatiem. Pētījuma priekšvārdā Tounslejs (*Townsley*) norāda, ka Eiropas Komisija pēdējo 20 gadu laikā ir finansējusi kopā 20 pētījumus par mutiskās, zīmju un rakstiskās tulkošanas aspektiem krimināltiesībās, kas ir pieejami Eiropas juridisko tulku un tulkotāju asociācijā (*European Legal Interpreters and Translators Association*, turpmāk tekstā – “*EULITA*”)⁸⁸, kas arī ir EK finansēts projekts. Pētījuma pamatā ir komplekss mērķis veicināt tiesiskumu attīstot juridiskās tulkošanas pakalpojumu pieejamību un kvalitāti ne tikai kriminālprocesos, bet arī civilprocesos un alternatīvu civiltiesisku strīdu risināšanas gadījumos. Līdz ar to *Understanding Justice* projektā tika pētīta mutiskā tulkošana mediācijas procesā. Šis projekts saistībā ar maģistra darba mērķi interesē autori, jo parāda, cik lielā mērā mediācijas procesa tulkošana ir jauna joma, kas ir tās raksturojošās īpatnības, atšķirības no tiesu tulkošanas un sniedz iespēju definēt ieteikumus tulkiem saistībā ar mediācijas procesa tulkošanu un ieteikumus mediatoriem par to kā izvēlēties un kā veiksmīgi sadarboties ar tulku.

Understanding Justice pētījumā galvenie jautājumi, kas tika aplūkoti, lai raksturotu mediācijas procesa tulkošanu, bija tiesiskais regulējums, kas nosaka tiesības tulkot mediācijā, mediācijas procesu tulkošanai nepieciešamās kompetences, tulku pašvērtējums, mediācijas procesa, kurā piedalās tulks dinamika, ētika mediācijas tulkošanā un pieredze izmantojot, mutisko tulkošanu mediācijas procesā dažādās ES valstīs. Papildus aptauju par mediācijas procesa tulkošanu šajās valstīs rezultātu apkopojumam, atsevišķi padziļināti tika aplūkoti

⁸⁷ Carter, Alexandra and Watts, Shawn 2016, *The Role of Language Interpretation in Providing a Quality Mediation Process*. Contemporary Asia Arbitration Journal, Vol. 9, No. 2, pp. 301-316, Pieejams tiešsaistē: <https://ssrn.com/abstract=2879777>

⁸⁸ EULITA, pieejams tiešsaistē: <http://www.eulita.eu/fr/home>

jautājumi par ētikas un neitralitātes problemātiku izmantojot mutisko tulkošanu mediācijā, par distancitulkšanu mediācijas procesā un par tulka kvalifikācijas pašvērtējumu un celšanu.

Understanding Justice pētījuma ievadā tā redaktors Tounslejs (Townesley; 2016) norāda, ka aplūkojot mediācijas procesa, kurā jālieto vairāk nekā viena valoda, problemātiku un mutiskās tulkošanas izmantošanu, varētu teikt, ka tiek sperts solis nezināmajā. Viņš norāda, ka tāpat kā mediācijas mērķis (strīda risinājums uz abpusējas vienošanās pamata) un tiesas procesa mērķis (iztiesāšana, lēmuma pieņemšana) ir ļoti atšķirīgi, šajos procesos notiekošās komunikācijas dinamika ir gana atšķirīga, lai pati par sevi būtu liels izaicinājums tulkam.

Tas, kāds tieši ir šis izaicinājums, ir maz pētīts jautājums un nedz tulku vidū, nedz mediatoru vidū nav skaidras izpratnes par mediācijas procesa tulkošanu, kā tas būtu organizējams un kā vislabāk izmantot mutiskā tulka dalību. Tādēļ pirms katra tulkotā mediācijas procesa ir ieteicamas apspriedes un gatavošanās, tāpat, tādēļ ir bijušas neveiksmīgas pieredzes izmantojot tulku. Tas viss veicina bilingvālās mediācijas biežāku izmantošanu, izvairoties no tulka iesaistīšanas.

Autore, iepazīstoties ar šo pētījumu un praksi Latvijā, piekrīt Tounsleja atrunai, ka strādājot ar šādu iepriekš nepētītu tēmu rodas vairāk jautājumu nekā atbilžu, bet izvirzot jautājumus un piedāvājot atbildes rodas cerība uz veiksmīgu mediatoru un tulku sadarbību nākotnē.

Šajā projektā pētnieki runājot par mediācijas procesu tulkošanu lieto jēdzienu juridiskā mutiskā tulkošana. Autore konstatē, ka juridiskā mutiskā tulkošana ir tulkošanas veids, kas ietver gan tiesu tulkošanu, kas ir atsevišķs kontakttulkošanas paveids, gan kontakttulkošanu pirms un pēc tiesas procesa, kā arī alternatīvos strīdu risināšanas procesos. Attiecīgi, uz jautājumu par to, vai tulkošana mediācijas procesā būtu pieskaitāma tiesu tulkošanai, ir jāatbild, ka tā ir pārāk atšķirīga no tiesu tulkošanas, lai būtu tai pielīdzināma. Autore piekrīt pētījuma autoriem, ka visatbilstošāk ir runāt par juridisko mutisko tulkošanu kā kontakttulkošanas veidu. Mediācijas procesa tulkošana ir atsevišķs kontakttulkošanas veids, kas atšķiras no tiesas tulkošanas, gan komunikācijas mērķa, gan reģistra līmenī, kas tiesā ir stingri reglamentēts un formāls, bet mediācijas procesā, lai radītu pozitīvu paļāvību un uzticēšanos ir neformālāks un brīvāks.

Projekta ietvaros saistībā ar tulka kvalifikācijas pašvērtējumu un celšanu tika izveidots tiešsaistes rīks ⁸⁹, kurā ietverts tests ar jautājumiem, uz kuriem tulks atbild, lai novērtētu savu

⁸⁹ *Understanding Justice*, 2016, Understanding Justice Editor: Brooke Townesley School of Health and Education Middlesex University London. Pieejams tiešsaistē: <http://www.understandingjusticeproject.com/#theproject>

kvalifikāciju tulkošanai mediācijas procesā. Tiešsaistes rīkā ir pieejami mācību video, kuros tiek izspēlētas mediācijas procesa, kurā piedalās mutvārdu tulks, lomu spēles. Šie video ir papildināti ar komentāriem, kuros analizēti dažādi praktiski mediācijas tulkošanas aspekti. Video ir pievienotas gan mediatoru, gan tulku atsauksmes par šo pieredzi un izaicinājumiem, ar ko tie saskarās mediācijas procesā, kas tiek tulkots. Tiek sniegti ieteikumi šādu procesu labākai norisei, gan attiecībā uz mediatoriem, gan tulkiem. Šis mācību rīks ir vērtīgs avots prakses analīzei situācijā, kad joma ir attīstības ceļā un analizējamo gadījumu skaits ir neliels.

Šajā pētījumā ir analizētas arī bilingvālās mediācijas un komediācijas situācijas, kas ir alternatīva tulka pakalpojumu izmantošanai mediācijas procesā, kas notiek vairāk nekā vienā valodā. Tā kā gan intervijās ar Latvijas mediatoriem, gan ziņojumos par praksi citās valstīs tiek norādīts, ka mediatori dažādu iemeslu dēļ (piemēram, šaubas par tulkojuma kvalitāti) dod priekšroku bilingvālai mediācijai vai arī komediācijai, bet pētnieki gan ES, gan ASV pamatoti norāda, ka tas nav ieteicamākais risinājums, pirmkārt, tāpēc, ka tulkošana ir profesionāla nodarbošanās un bilingvāla persona, kura nav apguvusi mutisko tulkošanu, to visdrīzāk nespēj nodrošināt kvalitatīvā līmenī un, otrkārt, tulkojumzinātnē minētais tulka *fatigue* ir faktors, kas var būtiski samazināt mediatora kognitīvo spēju apmēru, kas jau tiek būtiski noslogots mediācijas procesā, kas notiek vienā valodā. Protams, pastāv arī tāds salīdzinoši jauns pētījumu objekts starpsapratne (*intercomprehension*)⁹⁰, kura pielietojums mediācijas procesā, kurā piedalās bilingvālas personas, ļauj izvairīties no tulka *fatigue* sindroma draudiem samazināt mediācijas procesa kvalitāti un efektivitāti. *Understanding justice* pētījumā tiek runāts par starpsapratnes lietojumu, kas ir izplatīta prakse bilingvāla mediatora praksē un ļauj tam taupīt kognitīvos resursus neveicot tulkošanu situācijās, kad arī abām mediācijas procesa pusēm, kuras runā divās dažādās valodās ir lingvistiskā starpsapratne.

Tiek aplūkoti iemesli, kādēļ mediatori situācijās, kad tas ir iespējams dod priekšroku bilingvālai vai komediācijai. No šiem iemesliem var secināt mediatoru atturības pret tulkošanas pakalpojuma izmantošanu objektīvos un subjektīvos iemeslus un risinājumus, lai motivētu mediatorus paļauties uz profesionālu mutisko tulkošanu.

Gan mediatora, gan tulka profesionālās darbības ētikas noteikums ir neitralitāte un bezpartejiskums. Šis elements ir īpaši apdraudēts mediācijas procesā, kas notiek vairāk nekā vienā valodā. Runājot par mediatora un tulka neitralitāti ir jānorāda, ka tai ir divas puses, proti, faktiskā un personīgā neitralitāte, kas ir katra profesionāla ētiska atbildība un kuras

⁹⁰ Doye P., 2005, *Intercomprehension*, Concil of Europe, pieejams tiešsaistē : <https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Doye%20EN.pdf>

esamību var novērtēt tikai pats profesionālis. Un ir šķietamā un novērojamā neitralitāte, kas ir pušu skatījumā attiecībā uz profesionāli, kuram ir neitralitātes ievērošanas pienākums. Neitralitātei ir jābūt ne tikai individuāli piemītošai, bet arī no malas nojaušamai, jūtamai, tā ir priekšnosacījums, lai klients uzticētos un paļautos uz taisnīgu procesu, kurā puses ir vienlīdzīgas.

3.3. ASV zinātnieku veiktā pētījuma analīze

ASV zinātnieku veiktajā pētījumā⁹¹ tiek analizēta mediācija un valodas nozīme tajā. Pēc būtības mediācija ir sarunu process, kurā neitrāla trešā persona palīdz komunikācijas norisē un nodrošina pušu paustās informācijas konfidencialitāti. Mediācijas procesā tieši puses nevis trešā persona, kas ir neitrāla, pieņem nozīmīgus lēmumus attiecībā uz rīcību un rezultātu. Tas ir uz risinājumu orientēts process, kas palīdz personām, kas var būt gan privāttiesību, gan publisko tiesību subjekti, veidot viņu nākotni tā vietā, nevis vērtē viņu pagātni. Attiecīgi tiek atzīts, ka komunikācija un pakārtoti valoda ir mediācijas procesa centrālais elements, tātad tulkam šajā procesā nodrošinot sapratni ir tikpat nozīmīga loma kā mediatoram.

Kvalitatīva mediācijas procesa priekšnoteikums ir strikta pamatprincipu piemērošana un procesuālo stadiju elastīga piemērošana. Galvenie, bet ne vienīgie pamatprincipi, kuru pamatā ir daudzi ētikas noteikumi, uz kuriem atsaucas mediatori visā pasaulē paredz noteiktību, neitralitāti un konfidencialitāti. Citiem vārdiem sakot mediācija no citiem strīdu risināšanas procesiem atšķiras ar to, ka, pirmkārt, puses ir tās, kas pieņem lēmumu, otrkārt, ar to, ka mediators ir starpnieks, kura uzdevums ir palīdzēt pusēm, bez personīgas ieinteresētības un bez cerībām uz kādu konkrētu rezultātu, un, treškārt, ar to, ka ar process ir konfidenciāls (ciktāl to neierobežo pušu vienošanās vai piemērojamie tiesību akti, piemēram, ja kāda no pusēm ir publisko tiesību subjekts, to var saistīt tiesību aktā paredzēts pienākums informēt sabiedrību par mediācijas procesa stadiju rezultātiem, tomēr procesā notiekošajam ir absolūta konfidencialitāte arī šādā gadījumā).

Mediācijas procesa stadijas ir šādas: 1) izziņa par strīda priekšmetu, kurā mediators strādā ar pusēm, gatavojoties uz pirmo sarunu sesiju; 2) ievada apgalvojumi, kas ļauj mediatoram uzsākt procesu un katrai no pusēm izklāstīt savu skatījumu uz situāciju; 3) informācijas ievākšana, kuras laikā mediators palīdz pusēm celt gaismā un apsvērt visu

⁹¹ Carter, Alexandra and Watts, Shawn, 2016, *The Role of Language Interpretation in Providing a Quality Mediation Process*. Contemporary Asia Arbitration Journal, Vol. 9, No. 2, pp. 301-316, Pieejams tiešsaistē: <https://ssrn.com/abstract=2879777>

iespējamo informāciju, kas tiem palīdzētu pieņemt lēmumu; 4) plāna izstrāde un problēmas apstrādāšana, kurā puses kopā ar mediatoru konkrētizē risināmos jautājumus un sastāda to sarakstu un atbalsta pušu centienus to risināšanā; 5) vienošanās sastādīšana vai pušu pieņemto lēmumu piefiksēšana ar mērķi nodrošināt to maksimālu skaidrību un ilgtspējību, un 6) pēckonflikta uzraudzība un attiecību veidošana.

Visas šīs mediācijas procesa sastāvdaļas gan ētiskās, gan procesuālās balstās uz skaidru komunikāciju starp pusēm un mediatoru. Tādējādi valodai mediācijā ir galvenā loma un ja dalībnieki runā dažādās valodās - kvalitatīva procesa nodrošināšana var kļūt par grūtu uzdevumu. Valodai kļūstot par mediācijas barjeru, lai nodrošinātu ētisku un efektīvu procesu mediatora loma kļūst vēl būtiskāka.

Mediācijas procesā var būt vajadzība pēc rakstiskās vai mutiskās tulkošanas, ka parasti neveic mediators, bet tulkošanas jomas profesionāļi⁹². Tulkošana var būt gan rakstiska, gan mutiska, mutisko tulkošanu atšķirībā no rakstiskās raksturo runāta vēstījuma tulkošana, kas ir tūlītēja, jeb idejas pārņemšana no vienas valodas otrā "reālajā laikā". Gan rakstiskā gan mutiskā tulkošana ir nozīmīga mediācijas procesā, bet mutiskā tulkošana tajā ir īpaši būtiska, jo pats process ir "reālajā laikā" notiekoša saruna starp pusēm, kuras pašas nosaka sarunas iznākumu, kur dokumentācijai ir salīdzinoši nenozīmīga loma⁹³. Ņemot vērā mutiskās tulkošanas ārkārtējo nozīmi mediācijā tā tiek padziļināti pētīta ASV tiesību zinātnieku pētījumā un tajā tiek atspoguļota tās nozīme un izstrādāti ieteikumi praksei, kurus autore izmantos, lai formulētu savus ieteikumus mediatoriem un tulkiem.

Šī pētījuma pirmajā daļā tika sniegts plašāks ieskats mediācijas procesā, tā ētikas principos, un pazīmēs ar ko tā atšķiras no citām strīdu risināšanas metodēm. Otrajā daļā tika atspoguļota valodas centrālā loma mediācijas procesa stadijās, ņemot vērā galvenos principus, kā arī īpaši apsvērumi attiecībā uz valodas nozīmi strīdos starp dažādu tautību pārstāvjiem. Pēc tam kad tika apzināta valodas visaptverošā nozīme mediācijas komunikācijas procesā šī darba turpinājumā izklāstīti ieteikumi vadlīnijām kā mediatoriem un tulkiem būtu jārikojas saistībā ar tulkošanas pakalpojumu, ja risināmais konflikts ir saistīts ar dažādu valodu lietošanu. Visbeidzot, tiek secināts, ka tulka atbalsts ir ieguldījums, kas nodrošina pušu cerību īstenošanu un ilgtspējīgāku vienošanos, kā arī turpmāku strīdu rašanās iespēju samazināšanā un harmoniskākā sabiedrībā.

⁹² Carter, Alexandra and Watts, Shawn, 2016, *The Role of Language Interpretation in Providing a Quality Mediation Process*. Contemporary Asia Arbitration Journal, Vol. 9, No. 2, pp. 301-316, Pieejams tiešsaistē: <https://ssrn.com/abstract=2879777>.

⁹³ Carter, Alexandra and Watts, Shawn, 2016, *The Role of Language Interpretation in Providing a Quality Mediation Process*. Contemporary Asia Arbitration Journal, Vol. 9, No. 2, pp. 541, Pieejams tiešsaistē: <https://ssrn.com/abstract=2879777>

3.4. Situācijas Latvijā analīze

Lai noskaidrotu, kāda ir situācija Latvijā, proti, kāda ir mediatoru rīcība saskaroties ar tulku iesaisti mediācijas procesā, autore intervēja 20 mediatorus, respondentiem tika uzdoti jautājumi par viņu praksi un, ja tādas pieredzes nav bijis, attieksmi un rīcību situācijā, kurā mediatori saskartos ar citā valodā runājošiem mediantiem. Intervijas notika brīvā formātā, kuras tika uzsāktas ar jautājumu par pieredzi vadot mediācijas procesu vairāk nekā vienā valodā, par rīcību šādās situācijās.

Veicot iegūto atbilžu apkopojumu autore secināja, ka attieksmes ziņā Latvijas mediatoru nostāja ir līdzīga tai, kas ir atspoguļota pētījumā par ASV un ziņojumos par situāciju Beļģijā, Nīderlandē, Spānijā, Itālijā, Rumānijā un Apvienotajā Karalistē, proti, lielākā daļa mediatoru ir atturīgi pret iespēju pieaicināt tulku un to darītu tikai situācijā, kad nav alternatīva risinājuma. Mediatori apgalvo, ka sūtītu mediantus pie bilingvāla kolēģa, vai pieaicinātu bilingvālu kolēģi, lai kopā veiktu komediāciju. Savukārt situācija attiecībā uz pieredzi pieaicinot mediācijas procesā tulku ir atšķirīga, proti, tikai vienam no autores intervētajiem Latvijas mediatoriem ir šāda pieredze. Nelielo pieredzi ar šādu praksi var skaidrot ar mūsu valsts mazo iedzīvotāju skaitu un to, ka salīdzinot ar pārējām valstīm, kuru situācija ir pētīta, arī ar salīdzinoši mazāku imigrācijas apjomu. Līdz ar to lielākoties atbildes, ko mediatori sniedza par problemātiku sadarbojoties ar tulku bija tikai teorētiskas, iztēlojoties un modelējot mediācijas procesa tulkošanas praktiskās izpausmes.

Būtiskākais, ko autore noskaidroja intervējot mediatorus, ir tas, ka tulka piesaistīšana viņuprāt ir pēdējais risinājums, ko tie izvēlētos, ja nebūtu iespējama alternatīva (bilingvālā mediācija un komediācija). Jāsecina, ka šāda attieksme ir saistīta ar šādas pieredzes trūkumu, jo ārvalstu mediatoru vidū pret tulka iesaistīšanu mediācijas procesā nav tik izteikti noraidošas attieksmes. Turklāt, vienīgais autores intervētais mediators, kura praksē ir vairāki mediācijas gadījumi ar tulka piedalīšanos, norādīja uz līdzīgām problēmām, kuras kā iemeslu izvirīties no tulkošanas izmantošanas mediācijā, minēja mediatori bez šādas pieredzes, tomēr kopumā bija apmierināts ar šo pieredzi un sniedza šim darbam noderīgu informāciju par šādu praksi. Tomēr visi pārējie respondenti, kuru praksē nav šādu gadījumu atzina, ka nākotnē ņemot vērā personu mobilitātes pieaugumu šāda situācija varētu rasties. Papildus autore padziļināti analizē iegūto informāciju par Latvijas mediatoru praksi bilingvālās mediācijas situācijās un atturības pret tulku izmantošanu iemeslus. Un, visbeidzot, autore analizē mediatoru intervijās paustos viedokļus attiecībā uz modelētu situāciju, kurā tiek pieaicināts tulks, un no šiem viedokļiem secina, ko mediatori sagaida no tulka mediācijas procesā un iespējamās grūtības ar kurām varētu saskarties tulks.

Gandrīz visi intervētie mediatori norādīja, ka censtos izvairīties no tulka iesaistīšanas mediācijas procesā un ieteiktu bilingvālu kolēģi vai kopā ar bilingvālu kolēģi veikt komediāciju. Jānorāda, ka autore intervijām izvēlējās mediatorus, ņemot vērā, to ka viņi bija norādījuši vairāk nekā vienu darba valodu un veic mediāciju ģimenes lietās, kurās bieži sastopami pārrobežu strīdi. Visiem intervētajiem mediatoriem bija pieredze vismaz vienā mediācijas procesā, kurā pusēm ir atšķirīgas dzimtās valodas, tomēr kā jau iepriekš tika minēts tikai vienam mediatoram ir bijuši gadījumi, kad tiek pieaicināts tulks.

Situācijās, kad strīda dalībniekiem ir atšķirīgas dzimtās valodas, bieži pusēm ir kāda kopīga valoda un viņas vienojas par procesu vienā valodā. Vairāki mediatori norāda, ka šāds risinājums ir visvēlamākais. Dažos gadījumos mediatoriem bija pieredze veicot bilingvālo mediāciju, proti pārvaldot abu pušu valodas, vadot mediāciju bilingvāli un abām pusēm runājot atšķirīgās valodās. Bilingvālos procesos mediators, kurš vienlaicīgi veic tulka darbu, būtiski atvieglo tas, ka pusēm ir starpsapratne, kad katra puse izsakās savā valodā, bet saprot otru pilnībā, attiecīgi mediatoram faktiski nav jātulko, tikai jākomunicē divās valodās.

Savukārt par situāciju, kad mediatoram ir jātulko pilnīgi viss katras puses teiktais, aptaujātie ar bilingvālās mediācijas pieredzi izteicās, ka vienmēr ir kaut zināma starpsapratne un nekad nav bijis pilnībā jāuzņemas tulka loma, kas varētu būt pārāk liela slodze un samazinātu mediācijas kvalitāti. Autores analizētajos ārvalstu pētījumos minēts, ka bilingvālās mediācijas gadījumā tulkam ir jābūt paškritiskam attiecībā uz savām svešvalodas prasmēm. Un situācijās, kad puses vienojas par kopēju valodu, neskatoties uz to, ka tas būtiski atvieglo mediators darbu, viņam mediācijas sākuma stadijā kritiski jāizvērtē tas, vai pušu izvēlētajā kopīgās valodas zināšanas ir pietiekami labas, lai realizētu mediācijas uzdevumu un atjaunotu savstarpējo saziņu. Ja mediatoram par to ir šaubas, viņam vajadzētu pusēm ierosināt tulka pieaicināšanu. Runājot par mediators atbildību godīgi novērtēt vai viņa svešvalodu prasmes ir pietiekamas, lai veiktu bilingvālo mediāciju, viens no autores intervētajiem mediatoriem pēc neveiksmīgas pieredzes nolēma vairs nenorādīt krievu valodu kā darba valodu, jo konstatēja, ka to nepārvalda pietiekamā līmenī.

Autores intervētais mediators, kuram ir reāla pieredze vadot mediāciju ar tulka palīdzību, piekrīt, ka bieži starpkultūru ģimenes attiecībās, kur kādam no partneriem vai abiem kopīgā saziņas valoda nav dzimtā valoda, pēc mediācijas procesa un saziņas atvēršanas izmantojot tulka pakalpojumus mediācijas procesā, atklājas, ka tieši kopējās valodas pārvaldīšanas līmenis ir bijis neveiksmīgas saziņas, kas pāraugusi pašu spēkiem neatrisināmā konfliktā, viens no rašanās iemesliem. Mediatori skaidro, ka procesā, kas notiek kopīgā valodā, atšķirībā no bilingvāla, komediācijas un it īpaši no mediācijas procesa ar tulka

pieņemot, salīdzinoši minimāli tiek bremsēta komunikācijas dinamika un plūdums un process netiek būtiski paildzināts. Arī mediators, kurš autorei stāstīja par mediācijas gadījumiem ar tulkošanu, norādīja, ka nepatīkamākais bija lēnā norise, tomēr šis mediators radīja interesantu risinājumu, tulkošanas gadījumā atsakoties no dažām mediācijas komunikācijas stratēģijām. Piemēram, neizmantojot pārfrāzēšanu un kopsavilkumus, ko veic mediators nosacīti atkārtotot puses teikto un, ja arī tulks to atkārtot, dalībniekiem rodas kaitinoša sajūta, ka process nevirzās uz priekšu.

Saistībā ar gandrīz vienbalsīgo intervēto mediatoru nevēlēšanos veikt mediācijas procesu ar tulka līdzdalību visbiežāk norādītie atturības iemesli bija bailes par to, ka mediācijas process būs neveiksmīgs izmantojot tulka pakalpojumus, grūtību nodrošināt mediācijas galveno principu – neitralitātes un konfidencialitātes ievērošanu dēļ. Jānorāda, ka nevienu no šīm problēmām neminēja mediators, kuram šāda pieredze ir.

Mediatora neitralitāte var šķist nepilnīga, ja mediators runā tajā pašā valodā, kurā runā viena no pusēm. Arī tulka fiziskajai atrašanās vietai pie mediācijas galda ir nozīme gan nodrošinot viņa paša neitralitāti komunikācijas dalībnieku acīs, gan attiecīgi neizjaucot vienlīdzību starp strīda pusēm. Neitralitāte un pušu vienlīdzības nodrošināšana pamatoti bija mediatoru lielākais šaubu pamats. Tomēr, kad autore pamatojoties uz *Understanding justice* projekta mācību rīka video atainoto, aicināja modelēt situāciju, vairums no mediatoriem uzreiz atzina, ka, ja tulkojums būtu starp diviem mediantiem un mediatoru, tad tulks sēdētu blakus mediatoram, tādējādi zināmā mērā kļūstot par komediatoru. Bet ja tulkojums būtu nepieciešams, jo viena no pusēm runā citā valodā, bija sarežģītāk modelējama situācija, ko autore interviju laikā mediatoriem palīdzēja modelēt. Proti, šādā situācijā tulka darbs ir dinamisks un izaicinošs, jo tiek tulkots vienai no pusēm gan otra medianta, gan mediatora teiktais un tiem savukārt attiecīgās puses, kas runā citā valodā teiktais.

Šīs otrās situācijas modelēšanas kontekstā autore jautāja mediatoriem kādam tulkošanas veidam mediācijas procesā viņi dotu priekšroku. Uz šādu atvērtu jautājumu visi mediatori atbildēja ar nezinu. Un kad autore skaidroja, ka ir iespējams veikt īso secīgo tulkojumu, skaidrojot, ka tas visbiežāk ir pabeigta teikuma vai vairāku teikumu, proti, pabeigtas domas vienības robežās, parasto secīgo tulkojumu un sinhronu čuksttulkošanu, visi intervētie mediatori atzina, ka viņiem nav tādu zināšanu par mutiskās tulkošanas praksi un ka viņiem par to būtu jāapspriežas ar tulku pirms mediācijas seansa.

Autore turpināja modelēt komunikācijas dinamiku, kas ļāva mediatoriem izprast kā nodrošināt izjūtu par tulka neitralitāti mediantu acīs, pēc tam, kad tika izskaidrota tulkojuma virzība un veidi un dažādās tulkošanas metodes situācijā, lielākā daļa mediatoru konstatēja, ka

tulka optimālākā ar neitralitāti saistītā atrašanās vieta pie sarunu galda būtu pa vidu starp abām strīda pusēm, savukārt tulka atrašanās blakus citā valodā runājošajam mediantam tālāk no otras puses izjauktu vienlīdzības izjūtu un radītu sajūtu, ka tulks ir attiecīgā medianta pusē un nav neitrāls. Intervijas ļauj autorei secināt, ka mediatoriem trūkst izpratnes par tulka darbu un arī mediatori šajā aspektā gandrīz vienprātīgi atzina, ka pirms sadarbības vajadzētu apspriesties ar tulku un kopīgi izrunājot gan mediācijas gan tulkošanas specifiskus aspektus. Attiecīgi tika konstatēts, ka šāda laicīga sagatavošanās var nodrošināt veiksmīgu mediācijas procesa ar tulka līdzdalību norisi.

Situācijā, kad citā valodā runā tikai viens no mediantiem ir iespēja izvēlēties, vai veikt sinhrono čuksttulkošanu tulkojot pusei, kura runā citā valodā un pāriet uz kādu no secīgās tulkošanas veidiem, kad tiek tulkots šīs personas teiktais vēstījums, kas ir adresēts mediatoram vai otram mediantam. Vairāki mediatori izvēlējās čuksttulkošanu, jo tai ir būtiska priekšrocība, proti, tai notiekot sinhroni tiek ietaupīts laiks. Tomēr intervijās ar mediatoriem modelējot šādu situāciju autore konstatēja vairākus trūkumus šajā metodē. Pirmkārt, tulkam ir jāpieliecas un fiziski jāpietuvojas tulkojuma saņēmējam, tādējādi nedaudz kaitējot neitralitātes ticamībai. Otrkārt, viens no mediācijas procesa pamatnoteikumiem ir, ka neviens no dalībniekiem nedrīkst runāt vienlaicīgi un pārtraukt otru, lai nodrošinātu maksimāli tīru saziņu nepārtraucot otru un tiešām klausoties. Pat ja tulka loma procesā nav tāda pati kā pārējiem dalībniekiem, noteikums par nerunāšanu vienlaicīgi attiecas arī uz viņu un kad tulks čuksttulko pieklusinātā balsī runātāja vēstījumu, tomēr runātājam var rasties iespaids par traucējumu, kas apgrūtina izteikšanos un pašaušanos, ka viņu dzird, jo praktiski tulks runā vienlaicīgi. Treškārt, ņemot vērā, ka vairāki mediatori norādīja, ka izvēloties starp secīgo tulkojumu un īso secīgo, noteikti būtu jāizvēlas otrais, jo pats mediators saistībā ar kognitīvo slodzi analizējot vēstījumu izvēlās apstrādāt pēc iespējas īsākas teksta vienības īstenojot dažādās komunikācijas ietekmēšanas stratēģijas (piem., pēc iespējas kodolīgi un jēgpilni formulējumi, pārfrāzēšana, fokusēšana, kopsavilkumi, paplašināšana, atvērtie jautājumi, u.c.). Attiecīgi īsākas teksta vienības tulkošana samazina tulka iespēju kļūdīties un ļauj sniegt cik vien iespējams avotvēstījumam ekvivalentu tulkojumu. Tātad ņemot vērā, ka čuksttulkošana ir daudz nogurdinošāka, tulkam ir lielāka iespēja palaist garām vai netīšām sagrozīt kādu būtisku vēstījuma detaļu.

Saistībā ar jautājumu par tulkošanas veidu, jānorāda, ka vairāku mediatoru atturība pret tulka piesaistīšanu tikt argumentēta arī ar to, ka process tiek būtiski paildzināts, ka šādi tiek samazināta mediatorsa iespēja uztvert un "tulkot" pušu neverbālo komunikāciju, ka mediācijas komunikācijas dinamika un plūdums tiktu traucēts, kas radītu pārāk lielu

saspringumu. Viens no mediatoriem arī komentēja, ka mediācijas procesa pamatā ir uzticēšanās, ka neitralitāte un neformālā vide veicina pušu spēju komunicēt, bet persona no malas – tulks varētu radīt pusēm psiholoģisku aizturi un lielākas grūtības runāt par sasāpējušiem jautājumiem. Autore zināmā mērā piekrīt šādam argumentam, jo mediācija ir līdzīga psihoterapijas procesam (arī to raksturo neitralitāte, konfidencialitāte, konflikta risināšanas stratēģijas, komunikācija, palīdzība, sakārtošana) un ir viegli iztēloties, cik ļoti apgrūtināts būtu psihoterapijas process, ja tam būtu jānotiek ar tulka palīdzību. Šādu argumentu gadījumā autore intervijās nereti norādīja, ka arī tulkošanas pamatprincips ir neitralitāte, skaidroja par tulka “neredzamību”, kā rezultātā daudzi mediatori atkal atzina, ka viņiem ir vājš priekšstats par tulka profesiju un ka arī šis būtu jautājums, kas izrunājams ar tulku pirms sesijas un pat skaidrojams arī mediantiem.

Jautājumu izstrādē darba autore iedvesmojās no *Understanding justice* pētījuma aptaujas jautājumiem. Ņemot vērā, ka gan tulka, gan mediatora profesijas standartizācija šajās valstīs ir senāka un attīstītāka, autore samazināja vispārīgu jautājumu apjomu un lika lielāku uzsvāru uz konkrētākiem ar abu profesionāļu iespējamās sadarbības praktiskiem aspektiem, atsakoties no padziļinātas sagaidāmās tulka kvalifikācijas analīzes. Tomēr saskaroties ar mediatoru šaubām par tulkojuma kvalitāti autorei ir jāatzīst, ka tulka kvalifikācijas jautājums ir būtiska problēma.

Veicot divu iepriekš minēto pētījumu analīzi autore konstatēja, ka gan autori, gan profesionāļi jautājumā par vēlamo tulka kvalifikāciju runā par nepieciešamību izmantot juridiskā tulka pakalpojumus, vai sertificēta, vai zvērināta, vai akreditēta tiesu tulka pakalpojumus. Tomēr atzīstot, ka uzskaitītājiem būtu jāapgūst pamatzināšanas par mediācijas procesu. Tā kā Latvijā joprojām nav sertificēta tulka institūta, uz jautājumu par to, kur mediators meklētu tulku, ja būtu tāda nepieciešamība, visi respondenti, kā to varēja sagaidīt, atzina, ka jautātu kolēģiem, paziņām, meklētu internetā. Jautājumā par tulka specializāciju, atšķirībā no ārvalstīs valdošās nostājas, ka mediācijas tulkam ir jābūt pirmkārt juridiskam tulkam, autores aptaujāto mediatoru vidū šāda nostāja bija tikai nedaudz vairāk nekā pusei. Autore to skaidro ar to, ka abi ārvalstu pētījumi par mediācijas procesa tulkošanu bija galvenokārt saistīti ar tiesību zinātnēm, turklāt, šajās valstīs ir iesakņojusies attīstītāka tulka profesijas standartizācija un tulkiem lielās valstīs atšķirībā no Latvijas ir lielāka iespēja specializēties. Turklāt, šādu Latvijas mediatoru attieksmi skaidro arī fakts, ka liela daļa no mediatoriem nav juristi un attiecīgi nesagaida no tulka juridisku specializāciju.

Autore savā pētījumā aplūko arī šaurāku jautājumu, kas netika padziļināti pētīts ārvalstu pētījumos, proti, tulka iespējamās grūtības pielāgoties dažādām komunikācijas stratēģijām

mediācijas procesā. Interesanti, ka uz autores jautājumu par to, vai mediators uzskata, ka par mediācijas komunikācijas stratēģijām neinformēts tulks varētu traucēt mediācijas procesu veicot pārāk brīvu, pārāk burtisku, vai pārāk precīzu tulkojumu un tādējādi varētu traucēt mediatora darbu, visi respondenti tam piekrita. Bet, kad autore jautāja konkrētāk, par to vai tulkojumam būtu jābūt burtiskam un formālam kā tiesas tulkojumam, vai arī, tas tomēr var būt brīvs - viedokļi būtiski dalījās. Daži no mediatoriem, kas atbildēja uz šo jautājumu tikai teorētiski, norādīja, ka tulkojumam jābūt burtiskam, precīzam, citi veiksmīgāk skaidroja, ka jātulko vēstījums nevis vārdi. Viņš no mediatoriem, kad runāju par pārfrāzēšanas stratēģiju teica, ka tā vispār nebūtu iespējama ar tulka piedalīšanos. Kā jau iepriekš tika minēts vienīgais respondents, kas par šo jautājumu runāja pamatojoties uz praktisku pieredzi, apgalvoja to pašu, ka pārfrāzēšana ir stratēģija no kuras būtu jāatsakās tulkotā mediācijas procesā.

Autore vēlējās noskaidrot vēl detalizētākus ieteikumus no mediatoriem par iespējamām problēmām, kas varētu rasties, ja tulks neizprastu mediācijas procesa būtību. Abstraktā līmenī aptaujātie mediatori norādīja, ka tulkam vajadzētu vismaz minimālas zināšanas par mediāciju, bet nevarēja iztēloties precīzākus piemērus, kas būtu īpaši uzsverams. Savukārt mediators, kurš stāstīja par savu pieredzi sniedz atbildi uz jautājumu, kas autoru nodarbināja visvairāk, vai tulkam tulkojot mediācijas procesu ir arī jāpiemēro mediācijas stratēģijas. Mediators sniedza precīzas norādes, ka ideālā gadījumā rupju, aizvainojošu vēstījumu, kas nāk no medianta vajadzētu mīkstināt, savukārt jebkuru vēstījumu ar faktisku saturu, pat ja tas attiecas tikai uz emocijām, piemēram, “man sāp” jātulko pēc iespējas precīzāk. Savukārt tulkojot mediatora teikto tulkam būtu īpaši precīzi izmantotā komunikācijas stratēģija, vai tā būtu sašaurināšana vai vispārināšana, tulkam ir jāpatur prātā un ideāli arī jāsaprot, kādēļ mediators saka teikumu kādā noteiktā formā. Skaidrojot vai mediators apspriedās ar tulku pirms mediācijas seansa, noskaidrojās, ka mediators skaidroja tulkam mediācijas procesa īpatnības, kad darbs bija uzsākts abu mediantu klātbūtnē, kas ir labākais variants, lai vēl papildus uzsvērtu procesa mērķi, skaidrotu norisi un pasvītrotu gan mediatora, gan tulka neitralitāti. Divi no aptaujātajiem mediantiem (viens ar pieredzi un otrs bez), runājot par ideālu tulku, kuram ir izpratne par mediāciju atzina, ka tāds tulks kļūst par komediatoru.

3.5. Ieteikumi un vadlīnijas

Balstoties uz teorētisko analīzi par mutisko tulkošanu mediācijas procesā, kā arī, pētījumu analīzi un mediatoru aptauju, autore izstrādājusi ieteikumus un vadlīnijas, kuras ievērojot, mediācijas process spētu noritēt veiksmīgi un sasniegtu mērķi. Ieteikumi attiecināmi gan uz mediatoriem, tulkiem un mediantiem.

1. Vispārīgi ieteikumi, kas attiecas uz mediatoriem, tulkiem un mediantiem:

- 1) pirms mediācijas sesijas kopā apspriest un izvēlēties vēlamo mutiskās tulkošanas veidu (secīgā tulkošana ar piezīmēm; īsā secīgā; čuksttulkošana; distanctulkošana (secīgā vai sinhronā));
- 2) pirms mediācijas sesijas tulks ir jāinformē par konflikta tēmu, lai tulkam būtu iespēja sagatavoties;
- 3) mediators izskaidro tulkam mediācijas procesa norisi, mērķi un dod precīzas norādes par to kādus vēstījumus būtu vēlams mīkstināt, kurus vēstījumus jāpārnes maksimāli precīzi; tāpat, lūdz tulku informēt mediatoru par kultūras īpatnībām, kas mediatoram varētu nebūt zināmas;
- 4) mediatoram jāieplāno papildu laiks sesijas norisei, jo tā būs ilgāka un jāparedz laiks pauzēm (tulkam), ja tiek veikta čuksttulkošana;
- 5) mediatoram jāieplāno stratēģiska tulka sēdināšanas vieta, proti, ja tulkojums ir kādai no pusēm, tulkam jāsež pa vidu starp abiem mediantiem, bet ja tulkojums ir mediatoram, proti, abi medianti runā citā valodā, tad tulkam jāsež blakus mediatoram, tādā pašā neitrālā pozīcijā kā mediators, pretim abiem mediantiem;
- 6) mediācijas procesa sākuma stadijā mediatoram un tulkam ir jāapspiež procesa norise strīda pusēm klātesot, kas ir ieteicamāk, jo šī informācija attiecas uz procesa dalībniekiem un atklātība nostiprina mediācijas procesa veiksmīgai norisei vitālo uzticēšanos; papildus parastajai mediācijas procesa skaidrošanai, kas ir procesa pirmā stadija, tajā piedaloties tulkam ir jārunā arī par tulka piedalīšanas nozīmi un tulka lomu, kā arī, jāuzsver, ka tulks ir neitrāls, ka arī uz tulku attiecas konfidencialitāte, ka mediācijas procesa ietvaros jāreķinās ar lēnāku virzību un mediācijas dinamiku un jāatgādina, ka šādā gadījumā, tieši tulka līdzdalība nozīmē, ka mediācija ir iespējama un, ka pusēm ir lielākas iespējas atrisināt konfliktu un panākt ilgtspējīgu vienošanos;
- 7) mediācijas procesā mediatoram ieteicams pārliecināties, ka tulkojums ir kvalitatīvs, vairākas reizes pajautājot pusēm, vai viņu vēstījumi tiek adekvāti nodoti.

2. Ieteikumi izvēloties tulku:

- 1) tulku atkarībā no situācijas pieaicina kāda no pusēm vai mediators, galvenais priekšnoteikums ir: tulkam ir jābūt visiem procesa dalībniekiem pieņemamam;
- 2) svarīga ir tulka kvalifikācija, tam ir jābūt ieguvušam profesionālo augstāko izglītību, ņemot vērā, ka Latvijā nav zvērināta un sertificēta tulka institūts; klients varētu paļauties uz ļoti profesionālu tulkojumu, ja tas ir ES iestāžu akreditēts tulks.

3) tiek uzskatīts, ka ideālam tulkam vajadzētu būt specializācijai tiesību zinībās, tomēr jāņem vērā, ka Latvijas tirgū profesionāliem tulkiem specializēšanās ir gandrīz neiespējama.

3. Ieteikumi tulkiem par nepieciešamajām zināšanām, lai tulkotu mediācijas procesā:

- 1) tulkam jābūt zināšanām par attiecīgiem starptautiskās un valsts mediācijas instrumentiem;
- 2) jābūt zināšanām par mediācijas procesu;
- 3) jābūt zināšanām par mediatora lomu un trešo personu (juristi, eksperti), kas ir iesaistītas mediācijas procesā, lomām;
- 4) vēlamas īpašas zināšanas par mediāciju un terminoloģiju, kas attiecas uz konkrēto procesu;
- 5) vēlamas zināšanas par konflikta būtību, tajā skaitā varas un vardarbīguma dinamiku;
- 6) nepieciešamas zināšanas par bilingvālu, dažādu tautību un dažādu kultūru mediāciju;
- 7) vēlamas zināšanas par komunikācijas stratēģijām, kuras tiek izmantotas mediācijā.

Darba autore izstrādājot ieteikumus tulkiem un mediatoriem par mutisko tulkošanu mediācijas procesā ir sasniegusi izvirzīto maģistra darba mērķi. Izstrādātie ieteikumi ir nozīmīgs un spēcīgs instruments mediācijas procesa laikā, kur nepieciešama mutiskā tulkošana, lai savlaicīgi novērstu iespējamus šķēršļus, pārpratumus un radītu visām mediācijas procesā iesaistītajām pusēm drošības sajūtu, nodrošinātu kvalitatīvu mediācijas procesu ar kvalitatīvu tulkošanu, ja mediācijas procesā iesaistītas puses ar vairāk nekā divām dzimtajām valodām.

TĒZES

1. Pētot teoriju autore ir konstatējusi, ka mutiskā tulkošana mediācijas procesā Latvijā, atšķirībā no Eiropas Savienības valstīm, ir maz pētīta, tāpēc, darba gaitā analizēja citu valstu praksi un veiktos pētījumus par mutisko tulkošanu mediācijas procesā, lai varētu iegūt plašāku izpratni par mutiskās tulkošanas un mediācijas procesa mijiedarbību un saskarsmes punktiem.

2. Autore analizējot teoriju par mutisko tulkošanu mediācijas procesā atradusi saskarsmes punktus un atklājusi kopīgās un atšķirīgās iezīmes, kompetences tulkiem un mediatoriem, secinot, ka gan vieniem, gan otriem ir jāpiemīt izcilām komunikācijas prasmēm, emocionālajai inteliģencei un jāspēj saglabāt neitralitāti mediācijas procesa ietvaros, lai neradītu šķēršļus veiksmīgai procesa norisei.

3. Autore secinājusi, ka gan mediatoriem, gan tulkiem mediācijas procesa ietvaros jābūt spējīgiem un gataviem strādāt emocionālās spriedzes apstākļos. Tāpat, gan vieniem, gan otriem profesionāļiem ir stingri jāievēro konfidencialitāte mediācijas procesa ietvaros.

4. Veicot Latvijā praktizējošu mediatoru individuālās aptaujas un apkopojot vairākuma viedokli, kas veido tendenci, autore ir konstatējusi, ka pētāmajos procesos pastāv problemātika, mediatoriem Latvijā nav pārlicības, par to, ka tulka piesaiste mediācijas procesā garantēs procesa dalībnieku labsajūtu, konfidencialitāti. Mediatoriem nav ticības, ka tulks varētu spēt palīdzēt, drīzāk, radies viedoklis, ka tulka iesaistīšanās mediācijas procesā varētu palēnināt tā gaitu, varētu kaitināt mediantus, traucēt procesa dabisko gaitu.

5. Autore izanalizējusi pieejamos ārvalstīs veiktos pētījumus par mutisko tulkošanu mediācijas procesā un apkopojusi informāciju par praksi Latvijā, nolūkā izstrādāt ieteikumus un vadlīnijas mediācijas procesa kvalitatīvai norisei, ņemot vērā apstākli, ka Latvijā pētījumi par mutisko tulkošanu mediācijas procesa ietvaros nav veikti.

6. Darba noslēgumā autore izstrādājusi vadlīnijas mutiskajai tulkošanai mediācijas procesā. Tās ir adresētas mediatoriem, tulkiem, mediantiem, kā arī šīs jomas uzraugošajām iestādēm (Tieslietu Ministrijai, Mediācijas Padomei) un tulku un mediatoru mācību iestādēm.

KOPSAVILKUMS

Autores izvirzītā mērķa – sniegt praktiskus ieteikumus mediācijas procesa tulkošanai, sasniegšanai tika analizēti mutiskās tulkošanas procesa un mediācijas procesa galvenie elementi.

Darba sākumā tiek analizēta mutiskās tulkošanas teorija, lai noskaidrotu to raksturojošas īpatnības. Mediācijas process tika aplūkots tikai pēc tulkošanas teorijas analīzes, lai rastos skaidrāks priekšstats par līdzībām abos procesos. Galvenās konstatētās paralēles ir mediatoru un tulku darbību vienojošie pamatelementi, kas ir komunikācija, neitralitāte un konfidencialitāte. Autore konstatēja, ka vienojošie pamatelementi ir faktors, kas varētu atvieglot šo abu procesu savienošanu.

Darba praktiskajā daļā autore noskaidroja, ka tulkiem, lai veiksmīgi tulkotu mediācijas procesu ir jābūt pamazināšanām par to. Un mediatoriem, lai veicinātu vēlmi strādāt ar tulkiem un lai šī sadarbība būtu izdevusies ir nepieciešamas pamatzināšanas par mutiskās tulkošanas procesu.

Pētījuma rezultātā autore konstatēja ar mediācijas procesa tulkošanu saistītos neskaidros jautājumus un izvirzīja ieteikumus šādas prakses gadījumiem.

Kopumā darba gaitā autore konstatēja, ka mutiskā tulkošana mediācijas procesos ir vēlama un ka ir iespējama tās veiksmīga norise, ja tiek ievēroti autores izstrādātie ieteikumi.

Autore secināja, ka profesionālu tulku raksturojošie kritēriji ir līdzīgi mediatora kompetencei, kas nozīmē, ka mutiskie tulki var būtiski palīdzēt veiksmīga mediācijas procesa norisē un piedalīties tajā kā komediatoru.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Ashley D, Orenstein DM., 2005, *Sociological theory: Classical statements (6th ed.)*. Boston, Massachusetts, USA : Pearson Education.
2. *Akadēmiskā terminu datubāze*, pieejams tiešsaistē:
<http://termini.lza.lv/term.php?term=medi%C4%81cija&list=medi%C4%81cija&lang=>
3. Carter, Alexandra and Watts, Shawn, 2016, *The Role of Language Interpretation in Providing a Quality Mediation Process*. Contemporary Asia Arbitration Journal, Vol. 9, No. 2, pp. 301-316, Pieejams tiešsaistē:
<https://ssrn.com/abstract=2879777>
4. Currie C, 2000, *Should A Mediator Also Be An Attorney?*, Pieejams tiešsaistē: <http://www.mediate.com/articles/currie.cfm>
5. Černy Lothar, 2002, *Zwischen den Zeichen: Zur Geschichte der Übersetzungstheorie*. In: Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe; Joanna Best, Sylvia Kalina (Hrsg.); A. Francke Verlag, Tübingen und Basel.
6. Doye P., 2005, *Intercomprehension*, Concil of Europe, pieejams tiešsaistē :
<https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Doye%20EN.pdf>
7. Dragovic-Drouet M., 2007, *Translating and interpreting conflict*. Rodopi.
8. Eiropas mediatoru rīcības kodekss, 2015, Pieejams tiešsaistē:
<http://adr.mediacija.lv/wp-content/uploads/2015/03/EiropasMediatoruRicibasKodekss.pdf>
9. EULITA, pieejams tiešsaistē: <http://www.eulita.eu/fr/home>
10. Garzone G., Viezzi M., 2002, *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities*, Benjamins.
11. Georgakopoulos A., 2017, *The Mediation Handbook Research, theory, and practice*, Routledge
12. Gile, D., 1995, *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
13. Hale S.B., 2010, *The discourse of court interpreting*, John Benjamins Publishing Company, 4.lpp.
14. Harold I. Abramson , 2011, *Mediation representation. Second edition*, Oxford University Press Inc, New York.

15. Kameņeckā-Usova M., 2015, *Kā pareizi saprast mediāciju*. Jurista Vārds, 26.05.2015., Nr. 21 (873), 16.-19.lpp. Pieejams tiešsaistē:
<http://www.juristavards.lv/doc/266695-ka-pareizi-saprast-mediaciju/>
16. Kronis I., 2007, *Civiltiesisko strīdu alternatīvs risinājums*. Rīga, Latvijas Vēstnesis.
17. Leiendekers A., 2016, *Konfliktu vadība*. Miervidi, Jumava.
18. Linters K., 2012, *Mediācija un tās attīstība Latvijā*, 54 Biedrības „Integrētā Mediācija Latvijā”.
19. *LZA Terminoloģijas komisijas sēdes protokols* Nr. 4/1069 (30.05.2006)
20. Mediācija, 2017, Tieslietu ministrija, pieejams tiešsaistē:
<https://www.tm.gov.lv/lv/cits/mediacija#8>
21. *Mediācijas likums*, 2014, Likumi.lv, pieejams tiešsaistē:
<https://likumi.lv/doc.php?id=266615>
22. Moore, C., 2014, *The Mediation Process: Practical strategies for resolving Conflict*. San Francisco, CA: Jossey-Bass. Pieejams tiešsaistē:
<http://www.understandingjusticeproject.com/#theproject>
23. Pym A., Shlesinger M., Z. Jettmarová, 2006, *Aspects of Translating and Interpreting*, Benjamins.
24. Pochhacker F., 2004, *Introducing Interpreting Studies*. Routledge.
25. Salama-Carr M., 2007, *Translating and Interpreting Conflict*, Amsterdam – New York.
26. Townsley B., *Understanding Justice*, 2016, School of Health and Education Middlesex University London.
27. Trosens A., Hofmans R., Rotfīšere D.B., 2007, *Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē*. Tulkojums no vācu valodas uz latviešu valodu ES Twinning projekta „Strīdus izšķiršanas sistēmas un praktizējošu juristu apmācība”, Tiesu namu aģentūra.
28. Valero-Garcés, C., Martin, A., 2008. *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*. Benjamins.
29. Veisbergs A., 2009, *Konferenču tulkošana*, Zinātne.
30. Zauberga I., 2016, *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem* pieejams tiešsaistē:
http://www.rakstiskatulkosana.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/pr objekti/rakstiskatulkosana/Zauberga_final_16.02..pdf

PIELIKUMI

Individuālo interviju jautājumi mediatoriem

Individuālo interviju jautājumi mediatoriem

1. Raksturojiet savu pieredzi vadot mediācijas procesu vairāk nekā vienā valodā, rīcību šādās situācijās?
2. Vai Jūs labprāt piesaistītu tulku mediācijas procesa ietvaros, ja rastos tāda nepieciešamība?
3. Lūdzu sniedziet savu viedokli par to, vai nākotnē tulku iesaiste mediācijas procesā varētu būt pieprasītāks pakalpojums, kā līdz šim?
4. Kāda būtu Jūsu rīcību gadījumā, ja rastos nepieciešamība vadīt mediācijas procesu vairākās valodās?
5. Vai Jums ir praktiska pieredze vadīt mediācijas procesu, kur mediantiem ir atšķirīgas dzimtās valodas?
6. Lūdzu novērtējiet savu svešvalodu līmeni, nolūkā apzināties spēju vadīt bilingvālo mediācijas procesu, vai tas ir atbilstošs?
7. Lūdzu miniet iemeslus, kas traucē mediācijas procesā izmantot tulka palīdzību?
8. Kādam tulkošanas veidam mediācijas procesā Jūs sniegtu priekšroku?

Individuālo interviju ar mediatoriem kopsavilkums

1. Lielākā daļa mediatoru (vairāk nekā 80% no aptaujātajiem respondentiem) ir atturīgi pret iespēju pieaicināt tulku un to darītu tikai situācijā, kad nav alternatīva risinājuma. Mediatori apgalvo, ka sūtītu mediantus pie bilingvāla kolēģa, vai pieaicinātu bilingvālu kolēģi

2. Visi mediatori atzina, ka tulka piesaistīšana mediācijas procesā ir galējais risinājums, kuru mediatori izmantotu, ja nebūtu iespējama alternatīva: bilingvālā mediācija vai komediācija

3. Visi respondenti, gan tie, kuru praksē nav mediācijas ar tulku, gan vienīgais respondents, kuram ir pieredze vadīt mediācijas procesu ar tulka iesaisti, atzina, ka nākotnē, ņemot vērā personu mobilitātes pieaugumu, situācijas, kad mediācijas procesā būs nepieciešama tulka klātbūtne varētu rasties arvien biežāk.

4. Gandrīz visi intervētie mediatori norādīja, ka censtos izvairīties mediācijas procesa ar tulka iesaistīšanu procesā un ieteiktu bilingvālu kolēģi vai kopā ar bilingvālu kolēģi veikt komediāciju.

5. Visi intervētie mediatori norādīja, ka tiem ir bijusi pieredze vismaz vienā mediācijas procesā, kurā pusēm ir atšķirīgas dzimtās valodas, tomēr tikai vienam mediatoram ir bijuši gadījumi, kad mediācijas procesā ticis pieaicināts tulks

6. Viens no autores intervētajiem mediatoriem atzinis, ka pēc neveiksmīga bilingvālā mediācijas procesa pieredzes, nolēmis vairs nenorādīt krievu valodu kā darba valodu, jo konstatējis, ka to nepārvalda pietiekamā līmenī, veiktu bilingvālo mediāciju, tomēr pārējie mediatori atzinuši, ka spēj vadīt bilingvālo procesu norādītajās darba valodās.

7. Visbiežākie mediatoru norādītie atturības iemesli ir bailes par to, ka mediācijas process būs neveiksmīgs izmantojot tulka pakalpojumus, radīsies grūtības nodrošināt mediācijas galveno principu – neitralitāti un konfidencialitāti.

8. Uz šādu jautājumu visi mediatori atbildēja sniedzot atbildi: „Nezinu”. Pēc autores skaidrojuma par tulkošanas veidiem, visi aptaujātie mediatori atzina, ka viņiem nav tādu zināšanu par mutiskās tulkošanas praksi un, ka viņiem par to būtu jāapspriežas ar tulku pirms mediācijas seansa.

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Nosaukums angļu valodā” (Nosaukums latviešu valodā)
izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā
norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Guna Rasnača _____ 02.06.2017.

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr. habil. philol. Andrejs Veisbergs _____ 02.06.2017.

Recenzents: docents Dr.Philol. Jānis Bērziņš

Studiju metodiķe: Sintija Karule _____ 02.06.2017.

Darbs iesniegts Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļā 02.06.2017.

Darbu pieņēma:

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2017. gada 15. jūnijā, prot. Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretāre: lektore Anda Kociņa